

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №1 (77)
(студзень)

www.lit-bel.org www.novychas.info

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё студзеня	с. 2.
«ПАМЯЦЬ»: Аляксей ЖУК пра Рыгора СЕМАШКЕВІЧА	с. 3-4.
«ПАЭЗІЯ»: новыя вершы Генадзя БУРАЎКІНА	с. 5.
«ДЫСКУРС»: Аляксей МІКУС пра «дзве Крыві» Вацлава ЛАСТОЎСКАГА і Яўгена ВАПА пра Дзмітрыя КІСЯЛЯ	с. 6.
«ПАЭЗІЯ»: вершы Іны СНАРСКАЙ і Дзмітрыя ЛАВІЦКАГА	с. 7.
«ЧЫТАЛЬНЯ»: апавяданні Таццяны МЯДЗЬВЕДЗЕВАЙ і апавед і Антона УЛАСЕНКІ	с. 8-9.
«ПАЭЗІЯ»: вершы Андрэя ХАДАНОВІЧА	с. 10.
«ПЕРАКЛАД»: нямецкая класіка ў перастварэнні Наталлі РУДАК	с. 11.
«САТЫРЫКОН»: фельетон Кузьмы ВЯСЭЛАГА «Агрызкі»	с. 12.
«СФЕРА»: развагі Васіля ЗУЁНКА над старонкамі «Вялікага слоўніка беларускай мовы»	с. 13.
«РОЗГАЛАС»: «пяць думак» Галіны КАРЖАНЕЎСКАЙ пра «Сінюю кнігу беларускага алкаголіка» Антона Кулона	с. 14.
«ДРУК»: агляд ЛеГАЛам чарговага нумара часопіса «ДЗЕЯСЛОЎ»	с. 15.
«СВЕТ»: навіны літаратурнага замежжа	с. 16.

КНИГАСФЕРА

ПРЫДУМАНА ПІСЬМЕННІКАМІ

ДЗЕСЯЦЬ ІДЭЙ, ЯКІЯ З'ЯВІЛІСЯ ў КНИГАХ, І ТОЛЬКІ ПОТЫМ БЫЛІ РЕАЛІЗАВАНЫ ў ЖЫЦЦІ

У свеце існуе шэраг рэчаў, якія перш былі апісаны ў кнігах — створаны-выдуманы пісьменнікамі, і толькі потым з'явіліся ў рэальным жыцці. Вось пералік найбольш вядомай дзясяткі «літаратурных адкрыццяў»:

Схема «адмывання грошай»

На думку novosti-literature.ru, такая геніяльная злачынная схема была ўпершыню ўжыта ў «Мёртвых душах» Мікалая Гогаля. Галоўны герой паэмы Павел Іванавіч Чычыкаў, скупляючы «не існыя па факце» душы, але зафіксаваны на паперы, паклаў аснову сучаснай практыцы «левых» замоў падрадным фірмам, калі па той жа схеме аплата робіцца за працу, выкананую толькі па дакументах.

Падводная лодка

У 1869 годзе ў кнізе «20 000 лье пад вадой» Жуль Верн апісаў новы тып транспарту — падводную лодку. У тая часы ідэя «глыбіннага карабля» толькі зараджалася, і яго «Наўтылус» стаў увасабленнем тэхнічнага прагрэсу. Гэта імя здабыло папулярнасць, а Верн стаў зваць «бацькам падводных лодак». І цяпер у гонар «Наўтылуса» называюць кампутары, электронныя прыборы, касмічныя апараты, а таксама рок-гурты, рэстараны, гатэлі, спартовыя клубы і інш.

Дэдуктыўны і іншыя метады раскрыцця злачынстваў

У сваіх апавяданнях пра Шэрлака Холмса Артур Конан Дойль апісаў многія метады крыміналістыкі, якія на час публікацыі кнігі яшчэ былі неведомыя паліцыі. Напрыклад

— такія метады вышуку, як збор недакуркаў і попелу цыгарэт, ідэнтыфікацыя пішучых машынак і разглядванне ў лупу слядоў на месцы здарэння. У далейшым паліцыянты ўзялі на ўзбраенне і іншыя метады «вялікага» Холмса.

Ідэя звышчалавека

Ідэю «звышчалавека» ў творы «Так казаў Заратустра» пазначыў нямецкі філосаф Фрыдрых Ніцшэ. Паводле гэтай ідэі, людзі былі не «вянком тварэння», а толькі правадырамі да вышэйшай расы звышлюдзей. Гэтая думка ў далейшым актыўна выкарыстоўвалася Адольфам Гітлерам, які ствараў фашысцкую філасофію, паводле якой падобнай вышэйшай расай з'яўлялася арыяская.

Атамная бомба

Аўтарства дадзенага словазлучэння належыць ангельскаму пісьменніку-фантасту Герберту Уэлсу. Упершыню яно з'явілася на старонках яго навукова-фантастычнага рамана «Вызвалены свет», апублікаванага ў 1914 годзе. І гэта — за дваццаць гадоў да таго, як муж і жонка Жоліо-Кюры распавялі Французскай акадэміі навук пра атрымманне радыяцыйных атамаў фосфару. Досвед лёг у аснову вынаходства атамнай бомбы, упершыню ўжытай напрыканцы Другой сусветнай вайны ў 1945 годзе.

Мабільны тэлефон і слухаўкі-«кропелькі»

Цяпер яны (навушнікі) з'яўляюцца паўсядзённым

прадметам жыцця любога падлетка, а таксама і іхніх бацькоў. Слухаўкі-«кропелькі» ў вядомай кнізе фантаста Рэя Брэдберы — «451 градус па Фарэнгейце». У раздзеле згаданага рамана «Агмень і саламандра» пісьменнік так апісаў сучасны гаджэт: «У вушах у яе шчыльна ўстаўлены мініяцюрныя «Ракавінкі», малюсенькія, з напарстак, радыёпрымачы-ўтулкі, і электронныя акіяны гукаў — музыка і галасы, музыка і галасы — хвалямі абмывае берагі яе бяссоннага мозга». Раман быў напісаны ў 1950 годзе, а апублікаваны ў 1953-м; да «галаўных мікрафонаў» — слухавак-навушнікаў нашага часу было вельмі далёка.

Ну а магчымаць гаварыць па тэлефоне ў грамад-

скім транспарце першым з беларусаў (і не толькі) убачылася Рыгору Барадуліну — калі той спазняўся і ў кватэры падымаў слухаўку гарадскога тэлефона, дык запэўніваў: «Хутка буду. Я ўжо з тралейбуса гавару...». А быў толькі пачатак «безмабільных» 1960-х...

Байцоўскі клуб

У знакамітым «Байцоўскім клубе» Чака Паланіка аднайменная арганізацыя становіцца месцам, дзе з дапамогай сумленнай бойкі людзі могуць выплохнуць свае эмоцыі. Ідэя падобнага клуба аказалася настолькі запатрабаванай, што пасля экранізацыі твора ў многіх гарадах свету з'явіліся яго падпольныя аналагі. Нямала з іх існуе і сёння.

Рэкламная гульня слоў

Віктар Пялевін у «Generation П» упершыню супрацьпаставіў рускі квас папулярнай кока-коле, у выніку чаго нарадзіўся новы брэнд «Никола» са слоганам «Не кола для Николы!». Затым такая марка квасу сапраўды з'явілася на прылаўках крам. А яшчэ раней падобным чынам «літаратурны брэнд» Аляксея Дударова «Белья росы» (згадайма вядомы фільм па сцэнар'ю беларускага аўтара) пачаў «пералівацца» алкагольнай прадукцыяй у бутэлькі.

«Шахматная сістэма»

У рамана «Поўдзень, XXII стагоддзе» братаў Стругацкіх згадваецца метад, які дазваляў зняць «копіі» мозгу і пабудаваць яго матэматычную мадэль. Ён называўся... сістэма «Каспара-Карпава». Дзіўна тое, што апавесць была апублікавана ў 1962 годзе, калі шахматысту Анатолю Карпаву было толькі 11 гадоў, а Гары Каспараў наогул яшчэ не нарадзіўся.

Легальныя лахатроны

Аўтары «Аскетскай Расіі» Арцём Сенатараў і Алег Логвінаў у сваёй кнізе апісалі звычайныя аўтаматы папаўнення рахунку мабільных тэлефонаў, якія прапанавалі арыгінальную паслугу. Пасля занясення сродкаў, на экране прылады з'яўлялася прапанова згуляць у гульню «цот-лішка». У выпадку выйгрышу, занесеная сума падвойвалася, прайгрыш прыводзіў да страты ўсіх грошай. Рызыкоўныя гульцы «спускалі» ўсе грошы. Ідэя «ўкаранення» такіх аўтаматаў абмяркоўвалася ў рэчаіснасці, але з-за занедаўчага абмежавання ігральнага бізнэсу ў Расіі пакуль не прыжылася.

НАВІНЫ

10 (2)

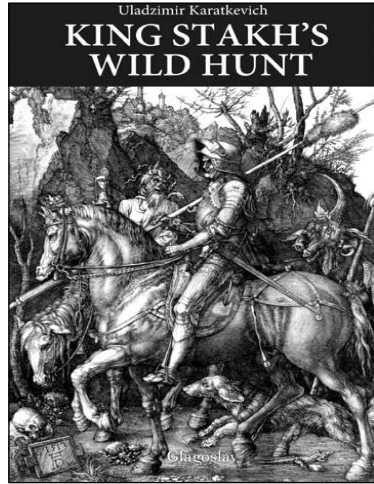
▶ ПАЛІЦА

КАРАТКЕВІЧ У ВЯЛІКАБРЫТАНІІ

Брытанскае выдавецтва «Glagoslav Publications» выдала ў перакладзе на ангельскую мову Мэры Мінц аповесць Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха».

«Аповесць класіка беларускай прыгодніцкай прозы — гэта містычны трылер на гістарычным фоне, — гаворыцца ў анатацыі кнігі на сайце выдавецтва. — З першых старонак чытач занураецца ў атмасферу цёмнага страху перад непазбежным. Яму не спатрэбіцца шмат часу, каб пачаць з трывогай суправаджаць Беларэчка на балотах у сусрэчах з дзіўнымі асобамі, якія аказваюцца вар'ягамі ці напалоханымі або хавуюць нешта важнае, а часам і проста няшчаснымі».

Адзначаецца, што канва аповесці «ўключчае і асабістую тэму сумных разважанняў аўтара пра лёс нацыі».

Як паведамляецца на сайце выдавецтва «Glagoslav Publications», кніга выдадзена ў мяккім і цвёрдым пераплётах, ёсць таксама магчымасць купіць яе ў электронным выглядзе. Цана выдання ў цвёрдай вокладцы складае 25,5 фунтаў, у мяккай — 18,8 фунта, у электронным выглядзе — 9,95 фунта.

ПрайдзіСвет

▶ САЛІДАРНАСЦЬ

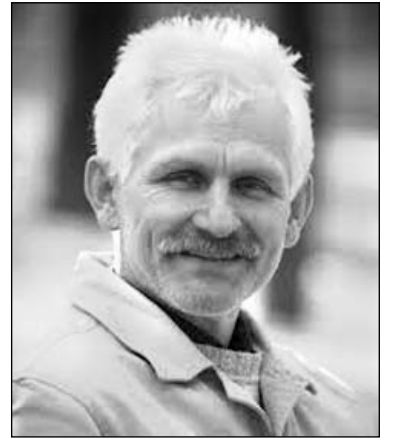
СВЯТЫ БЕЗ ВОЛІ

Прайшлі Калядныя і навагоднія святы. На жаль, не ўсе правялі іх у коле родных і блізкіх. Як і два беларускія літаратары, сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў Алесь Бяляцкі і Павал Севярынец (які 30 снежня адзначыў дзень нараджэння).

Вязню Бабруйскай калоніі Алесю Бяляцкаму падрыхтавалі падарункі: радыё «Свабода» — кнігу Валера Каліноўскага «Справа Бяляцкага», канал «Белсат» — фільм пра дзейнасць «Вясны» (з падарункамі літаратар і правабаронца азнаёміцца не змог). Цэнтральная постаць стужкі — Алесь Бяляцкі. Ён прысутнічае на архіўных здымках і кадрах кінахронікі, але ў фільме няма выказванняў самога Алеся, акрамя апошняга слова ў судовай зале. І ўсё ж ён звяртаецца да

гледача — вуснамі сваёй жонкі, якая распавядае, чаму Алесь абраў у жыцці беларускі шлях, чаму заняўся абаронай людзей ад посткамуністычных улад, як паступова авыкаў да думкі, што і сам стане ахвярай рэпрэсій, як жыў з усведамленнем непазбежнасці гэтага.

Палітвязню Паўлу Севярынец, верніку праваслаўнай царквы, які адбывае тэрмін на «хіміі», было дазволена памаліцца ў царкве. Астатні расклад застаўся без зменаў, паведаміў «Свабодзе» Павал Севярынец: «Новы год і Нараджэнне Хрыстова сустракаў у камендатуры. Але на Раство адпускалі ў царкву, меў магчымасць быць на службе. Ну, а далей — 22.00, адбой і ніякіх, як кажуць, «паслабленняў» у гэтыя дні для «хімікаў» не робяць. Таму свята даволі сціплае — «хімія» ёсць «хімія». Але цягам дня запаліш свечку, памоліцца і — свята. Свята ёсць свята»...

Алесь Бяляцкі

Павал Севярынец

▶ КОНКУРС

ЧАРГОВЫ «ЭКСЛІБРЫС»

ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і Беларускі ПЭН-цэнтр з 1 студзеня 2013 года абвясцілі пра пачатак прыёму твораў на Конкурс маладых пісьменнікаў «Экслібрыс» імя Янкі Маўра. У 2013 годзе спойніца 130 гадоў з дня нараджэння вядомага дзіцячага пісьменніка. А таму сёлета тэмай конкурса (які праводзіцца з 2011 года) абраная дзіцячая літаратура.

- творах у незвычайных для беларускай літаратуры жанрах: комікс, графічны раман і г.д.;
- творах, якія пераасэнсоўваюць сюжэты і герояў класічных дзіцячых твораў.

Узяць удзел у конкурсе могуць пісьменнікі, літаратурныя крытыкі і перакладчыкі, не старэйшыя за 40 гадоў.

Журы конкурса: Алена Масла, Людміла Рублеўская, Алесь Пашкевіч, Пятро Васючэнка, Серж Мінскевіч.

Тэксты на конкурс можна дасылаць да 1 жніўня 2013 на адрас sbp@lit-bel.org, пазначыўшы тэмай ліста «Конкурс». У лісце мусіць быць інфармацыя пра імя, прозвішча, дату нараджэння ўдзельнікаў, іх кантактныя нумары тэлефонаў і e-mail.

Па выніках літаратурнага конкурса пройдзе вечарына ўзнагароджання, творы пераможцаў будуць надрукаваныя ў часопісе «Дзеяслоў» і дадатку «Літаратурная Беларусь», а іх саміх запрасяць на літаратурны пленэр. Найлепшыя творы, дасланыя на конкурс, могуць выйсці асобнай кнігай.

Прэсавая служба СБП

▶ ПРЭМІІ

ДЗМІТРЫ ПЛАКС УГАНАРАВАНЫ ШВЕДСКАЙ АКАДЭМІЯЙ

Беларускі пісьменнік і перакладчык Дзмітры Плакс атрымаў узнагароду ад Шведскай акадэміі. Прэмія ў памеры 40000 шведскіх крон (каля \$6000) яму прысуджана за падтрымку шведскай культуры за мяжой.

У каментары для БелаПАН Дзмітры Плакс адзначыў: «Гэту прэмію далі не за нейкі асобны твор, які я пераклаў, а за шматгадовую працу на ніве беларуска-шведскай культуры, за ўсё тое, што было зроблена для азнаямлення беларусаў са шведскай мовай, літаратурай, культурай. Вядома, прыемна атрымліваць такую прэмію, як і любую іншую. Але быць узнагароджаным Шведскай акадэміяй прыемна асабліва, бо акадэмія мае мэтай і задачай падтрымку мовы і літаратуры». На пытанне, на што плануе пісьменнік выдаткаваць атрыманыя грошы, ён адказаў: «Першае, што павінен купіць, гэта новы кампутар: мой якраз нядаўна

паляцеў, таму гэтыя грошы вельмі дарэчы. Наперадзе святы, таму ёсць куды выдаткаваць грошы».

Дзмітры Плакс стала жыве ў Стакгольме ўжо амаль дваццаць гадоў. За гэты час добра вывучыў шведскую мову ды неаднаразова перакладаў вядомых шведскіх аўтараў на беларускую мову. У ягоным перакладзе выйшла, да прыкладу, кніга «Піпі Доўгапанчоха» Астрыд Ліндгрэн, а зборнік паэзіі калтавай шведскай аўтаркі Катарыны Фростэнсан па-беларуску быў адзначаны ў спісе намінантаў на прэмію часопіса «ПрайдзіСвет» за лепшую перакладную кнігу 2011 года.

Але спадар Плакс не толькі папулярны шведскую літаратуру

за мяжой. Ён шмат перакладае беларускіх пісьменнікаў на шведскую мову. Дзякуючы яму ў Швецыі выйшлі дзве кнігі Барыса Пятровіча — «Фрэскі» і «Плопча», паэтычны зборнік Андрэя Хадановіча «Вольныя вершы». На шведскім радыё прагучаў зроблены Дз. Плаксам спектакль паводле аповесці Васіля Быкава «Афганец» (пераклад Нільса Хакансана). Цяпер рытуецца кніга Уладзіміра Някляева «Вяртанне Веры». У шведскай перыёдыцы рэгулярна з'яўляюцца творы іншых беларускіх аўтараў у перакладах спадара Плакса. Ён — аўтар арыгінальнай беларускамоўнай кнігі «Трыццаць тэстаў».

Як стваральнік і нязменны кіраўнік беларускай службы «Радыё Швецыя» (2004–2009), літаратар шмат зрабіў дзеля пашырэння беларускай прасторы ў скандынаўскіх краінах і шведскай — на радзіме. Цяпер ён піша п'есы ды прадусіруе на «Радыё Швецыя» спектаклі пра знакавых асобаў розных краінаў свету. 14 лютлага ў гэтым радыё-тэатры прагучыць ягоная п'еса пра Алеся Бяляцкага.

▶ ЛЮТАЎСКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілей сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

- 03.02.1948 — Вячаслаў Іванавіч Зайцаў (Адам Выгодскі)
 - 05.02.1948 — Фелікс Барысавіч Баторын
 - 10.02.1943 — Міхаіл Аляксандравіч Тычына
 - 12.02.1973 — Віталія Мікалаеўна Новікава (Багун)
 - 13.02.1973 — Андрэй Валер'евіч Хадановіч
 - 17.02.1928 — Уладзімір Максімавіч Дамашэвіч
 - 18.02.1963 — Сяргей Анатольевіч Барысавец
 - 18.02.1948 — Міхаіл Канстанцінавіч Мірановіч
 - 20.02.1968 — Юрый Іванавіч Залоска
 - 20.02.1928 — Мікалай Рыгоравіч Цялічка
 - 20.02.1933 — Міхаіл Серафімовіч Шушкевіч
 - 21.02.1938 — Ізяслаў Рыгоравіч Катляроў
- Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

ПРЭМІЯ ГЕДРОЙЦА

У студзені быў абвешчаны лонг-ліст літаратурнай прэміі імя Ежы Гедройца. У спіс трапіла дванаццаць кніг.

Сёлета на прэмію былі вылучаныя 43 кнігі, сярод якіх ёсць і раманы, і зборнікі не-фікшн літаратуры.

У выніку лонг-ліст выглядае так:

- Сяргей Балахонаў, «Зямля пад крыламі Фенікса»
- Альгерд Бахарэвіч, «Гамбургскі рахунак Бахарэвіча»
- Адам Глобус, «Сказь»

- Алена Брава, «Рай даўно перанаселены»
 - Паліна Качаткова, «Матылі»
 - Уладзімір Някляеў, «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без»
 - Андрэй Пакроўскі, «Як я перастаў верыць у Дзеду Мароза»
 - Алесь Пашкевіч, «Сім'я Побьдзіш»
 - Людміла Рублеўская, «Авантуры Пранціша. Вырвіча, шкаляра і шпег»
 - Юры Станкевіч, «Шал»
 - Уладзімір Сцяпан, «Адна капейка»
 - Андрэй Федарэнка, «Ланцуг»
- Літаратурная прэмія Гедройца

заснаваная ў 2011 годзе, яе памер складае 105 мільёнаў рублёў.

Прэмія прысуджаецца штогод за найлепшую кнігу, якая была выдадзена (у папяровым або электронным варыянтах) на беларускай мове ў жанрах «мастацкая проза», «эсэстыка».

Намінаванне праходзіць у тры этапы. Спачатку абвешчаецца лонг-ліст прэміі (12 пазіцый), за ім — шорт-ліст (6 пазіцый).

Абвешчэнне і ўшанаванне пераможцаў адбываецца 3 сакавіка 2013 году, у Міжнародны дзень пісьменніка. Сярод узнагародаў — магчымасць выдаць кнігу ў Польшчы, літаратурныя стывендыі і запрашэнні ў еўрапейскія дамы творчасці.

▶ ПАРТРЭТ

«ЛЮБІЦЕ ПАЭТАЎ, ЛЮБІЦЕ...»

Алесь ЖУК

3 Рыгорам Семашкевічам пазнаёміцца мы былі проста асуджаны: я паступіў ва ўніверсітэт у тысяча дзевяцьсот шэсцьдзясят шостым годзе, а ў шэсцьдзясят сёмым Семашкевіч пасля свайго дырэктарства ў вясковай школе стаў аспірантам.

Знаёмства адбылося на пасяджэнні Лойкавага «Узлёту», куды мяне прывёў Юрка Голуб. Аб'яднанне было паэтычным, і я хадзіў на яго пасяджанні проста за кампанію. Вось там я і ўбачыў худзенькага акулярчыка, ніяк не падобнага на аспіранта, а болей на гэтакіх жа як і мы студэнтаў. Тады мы ўсе былі і маладыя і худыя. Семашкевіч не чытаў свае вершы, а разбіраў вершы ўзлётаўцаў. Ды і паседжанне праводзіў не Лойка, а ён. Семашкевіч ужо быў вядомы і прызнаны паэт, на наступны год у выдавецтве была запланавана яго першая кніга вершаў «Леснічоўка», за якую ён быў прыняты ў Саюз пісьменнікаў.

Пасля паседжання мы завіталі ў пакой у інтэрнаце на Свардлова, які Семашкевіч дзяліў з Яўгенам Лецкам, таксама аспірантам. Не думалі мы, што гэты пакой стане адметным у нашым жыцці. Пасля таго, як Семашкевіч ажаніўся, месца ў інтэрнаце ён захаваў за сабою. Давялося і мне дажываць апошні год студэнцтва ў тым пакоі, бо пасля паўгадавай пераддипломнай практыкі, у час якой я працаваў настаўнікам у вясковай школе ў Цеплені Уздзенскага раёна, я астаўся без месца ў інтэрнаце. У тым жа пакоі перабываў з намі зіму і Міхась Стральцоў з паламанай нагою. Ён тады перажываў самыя ліхія часіны ў сваім жыцці. У суседнім з намі пакоі жыў і будучы Бацька Рыгоравай вясёлай аповесці. Той рэальны Бацька часам і кампанію дзяліў з намі, не толькі крупнікі варыў.

Але ўсё гэта будзе потым, на прыканцы студэнцтва. А тады пакой быў для нас месцам, дзе мы маглі сабрацца кампаніяй, чытаць і Юркавы, і Рыгоравай вешы, дзяліцца ўражаннямі і прыдзірацца ледзь не да кожнага радка. Нам гэта было цікава. Вершы чыталі па паперы. А ўслых чыталася прачытанае ў зборніках, у часопісах, у газетах. І нашых, беларускіх, і рускіх. І кнігі, і часопісы нам былі даступныя. Тады былі шасцідзясятныя гады, была мода на паэзію. Паслухаць беларускіх паэтаў адвядзена людзі збіраліся і ля тэатра Юнага глядача, і была гэта кінастудыя «Навіны дня». Было і такое.

У нас, студэнтаў, літаратурнае жыццё што называецца кіпела. Акрамя Лойкавага «Узлёту» актыўна працавала літаб'яднанне пры «Чырвонай змене», якім важна кіраваў сам Алесь Сяргеевіч Ставер, а пазней і Валянцін Лукша. Рэгулярна выходзілі літа-

Рыгор Семашкевіч. 1968 г.

ратурныя старонкі, на якія можна было трапіць не толькі з паэзіяй, але і з прозай. Але і нас, творцаў, назіралася даволі. Толькі фільмак пастаўляў ледзь не тузін паэтаў. На нашым курсе вучыліся Юрка Голуб, Алесь Камароўскі, Іван Станкевіч, Леанід Радкевіч, Іван Клімянкоў, маладзей — Яўгенія Янішчыц, Алесь Разанаў, Віктар Ярац, Яўген Хвалеі, а на старэйшых — Мар'ян Дукса, Сяргей Законнікаў, Уладзімір Дзюба, Міхась Губернатар, Генрых Далідовіч. А яшчэ старэй — Мікола Маляўка, Казімір Камейша, Генадзь Дзмітрыеў, Хведар Чэрня, Эдуард Зубрыцкі... Па памяці ўсіх не магу згадаць, урэшце, калі каго гэта зацікавіць, то перагартайце калектыўныя ўніверсітэцкія зборнікі. Першы «Падарунак» быў выдадзены ў 1958 годзе пад рэдакцыяй Міхася Ларчанкі і з прадмовай Івана Навуменкі. Наступны «Узлёт» у 1965 годзе быў складзены Алегам Лойкам. Пачынаецца ён вершам Рыгора Семашкевіча:

*Спакойныя, магутныя дубы,
Крыніца разам з птушкамі
шчабеча,
Прызыўны кліч ласінае трубы
Заве на баравое веча.*

Гэта была невялікая фарматам і аб'ёмам кніжачка, затое наступная — у 1967 годзе, — «Натхненне», была выдадзена раскошна, на мелававай паперы, даволі аб'ёмная. У 1971-м выйдзе анталагічны зборнік «Універсітэт паэтычны», прымеркаваны да 50-годдзя БДУ. Потым будзе яшчэ «Вёсны» ў 1977 годзе — усё з той жа лёгкай рукі Алега Лойкі і дзякуючы яго клопату. Сведчаннем увагі фільмакаўскіх выкладчыкаў да літаратурных пачаткоўцаў

у мяне захоўваецца зборнік апазданняў Івана Навуменкі «Хлопцы-равеснікі» з добрым пажадальным аўтографам студэнту-першакурсніку, датаваны 1966 годам.

Акрамя літаратурных аб'яднанняў не менш значнымі былі гуртаванні маладых вакол часопіса «Маладосць», дзе аддзелам паэзіі загадваў Мікола Аўрамчык, а для тых, хто ўжо пачаў, была падтрымка загадчыка аддзела паэзіі часопіса «Польмя». Рэдакцыі былі своеасаблівымі літаратурнымі клубамі, дзе маглі сустракацца пісьменнікі рознага ўзросту. Я ўжо не гавару пра сяброўскую падтрымку старэйшымі маладых. Мне давялося некалькі разоў пабываць на сяброўскіх пасядзелках на кватэры ў Анатоля Сцяпанавіча Вялюгіна, дзе часта бывалі Рыгор Семашкевіч і Юрка Голуб. Яны мелі свае сталыя рангі і званні. Семашкевіч чамусьці быў ахрышчаны Гамлетам, Голуб меў званне юнгі, Казімір Камейша — карнета, Рыгор Барадулін — боцмана. А сам Вялюгін ці не з лёгкай рукі Барадуліна насіў званне адмірала. Там бывалі і старэйшыя паэты, і артысты, і кіношнікі...

Рыгор Семашкевіч заявіў пра сябе як пра паэта на старонках рэспубліканскага друку ў 1959 годзе, у чатырнаццаць гадоў, і цяпер найперш успрымаецца як паэт. Але яшчэ са студэнцкіх часоў ён настойліва працаваў як даследчык, навуковец. Увага яго была скіравана на адметныя з'явы беларускага нацыянальнага руху, што ў тых часы не асабліва віталася.

Яшчэ студэнтам ён напісаў навукова-даследчы нарыс «Браніслаў Эпімах-Шыпіла» пра вельмі адметную постаць у бела-

рускім літаратурна-культурным адраджэнні ў Пецяярбурзе. Кніга выйшла ў выдавецтве «Навука і тэхніка» ў 1968 годзе. Праз тры гады ім выдадзена даследаванне «Беларускі літаратурна-граматскі рух у Пецяярбурзе. (Канец XIX — пачатак XXст.)». Гэта грунтоўная работа аб'ёмам пад вострым друкаваным аркушаў. Распрацоўваць тэму беларускага адраджэння Семашкевіч будзе і далей — пісаць пра стасункі Янкі Купалы і Браніслава Эпімаха-Шыпілы, пра «нашаніўскі» перыяд жыцця і творчасці Янкі Купалы. Да Купалы ў Рыгора Семашкевіча было сваё асабістае стаўленне як да генія не толькі нацыянальнай, але і сусветнай літаратуры. Была крыўда і горыч за тое, што ён «не данесены» не толькі свету, але нават і свайму народу, якому калі і вядомы, то не сапраўдны глыбінны, а павярхоўны, шарачковы. Пра ролю Ігната Буйніцкага ў станаўленні беларускага тэатра Семашкевіч напіша эсэ «Світка Буйніцкага». Яшчэ ў Рыгора Міхайлавіча была задума напісаць пра Алеся Бурбіса, цікавую і значную постаць у беларускім адраджэнні, які быў адным з заснавальнікаў Беларускай сацыялістычнай грамады, простым актёрам у трупі Буйніцкага, сам паставіў некалькі спектакляў, пазней працаваў намеснікам наркома замежных спраў БССР. Ён збіраў пра яго матэрыялы ў архівах, і не толькі.

Аднойчы Семашкевіч паказаў мне копію матэрыяла з газеты «Звязда» пра пахаванне Алеся Бурбіса, які памёр у 1922 годзе. Яго труну пад жалобную музыку духавога аркестра неслі на руках з плошчы Свабоды на Старажоўскія могілкі, дзе і адбыўся жалобны мітынг. Пахаваны Алесь Бурбіс быў побач са Сцяпанам Булатам, што служыла Рыгору арыенцірам у пошуках магілы. Мы за дзень літаральна на каленях абпоўзалі ўжо даволі парушаныя Старажоўскія могілкі, знаходзілі амаль дашчэнтну ўрослыя ў зямлю надмагільныя камяні пачатку дзевятнацатага стагоддзя з надпісамі і на польскай мове, але ні адной, ні другой магілы не знайшлі. Потым у Семашкевіча з'явіліся звесткі, што прах Алеся Бурбіса і Сцяпана Булата быў перанесены на Вайсковыя могілкі. Мы абгледзелі і Вайсковыя могілкі, але магіл не знайшлі, затое на самым краёчку могілак, пры самым уваходзе, наткнуліся на зусім разбуранае надмагілле Усевалада Ігнатаўскага. Мы тады вырашылі, што тыя перазахаванні магілы быць «падрэзаны», калі пры пасляваеннай забудове Даўгабродскую пашыралі, ці, наогул, прах тых нацыяналістамуністаў і «нацдэмаў» ніхто нікуды і не перазахоўваў...

Навукова-даследчыцкая дзейнасць патрабавала працы ў архівах Вільні і Ленінграда, гарадах, якія Семашкевіч любіў. Вільню за тое, што гэта наша Вільня, а паўночную сталіцу за тое, што з ёй было звязана жыццё Анны Ахматавай.

Рыгор Семашкевіч пачаў літаратурны шлях з паэзіі. Паэзію ён ведаў, любіў, адчуваў. Чытаў яе многа, сваю, рускую, замежную, кола паважаных ім паэтаў было вялікае. Але Анна Ахматава займала ў ім асаблівае месца, яе ён проста абагаўляў. Мала таго, што ведаў усё даступнае надрукаванае, ён збіраў пра Ахматаву нават самыя дробязныя звесткі, якія з'яўляліся ў друку. Яго можна было пакрыўдзіць, адмахнуўшыся ад новае знаходкі пра яго ікону.

Для самое Анны Ахматавай такім святым быў Пушкін. Пачынаючы з 20-ых гадоў яна займалася сваім вывучэннем жыцця і творчасці Аляксандра Сяргеевіча, не спыняла гэту работу праз усё жыццё, намерваючыся выдаць кнігу пра Пушкіна. На жаль, рукапіс гэтай кнігі не захаваўся, аднак захаваўся складзены ёй «Змест» таго, што яна мелася ўключыць у кнігу. На аснове гэтага «Зместу» ў выдавецтве «Советский писатель» у Ленінградзе ў 1977 годзе выйшла кніга Анны Ахматавай «О Пушкине» з вельмі падрабязным навуковым каментаром.

Там да артыкула «Гибель Пушкина» быў змешчаны чарнавы тэкст верша, у якім яна і ў паэтычным варыянце віну за смерць паэта ўсклала на прыдворны свет, прыдворнае акружанне цара і на самога Мікалая I.

*И отнять у них не возможно
То, что в руки они берут,
Хищно, бережно, осторожно
Как... меж ладоней трут.*

*.....поэта убили,
Николай правей, чем Лихург.
Через столетие получили
Имя — Пушкинский Петербург.*

Рыгор Семашкевіч тады якраз адпачываў у Каралішчавічах. Па тэлефоне я сказаў яму прыемную навіну пра кнігу, якая прыслана і яму з маскоўскай «Кнігарні пісьменніка». Прачытаў і ўразіўшы мяне строфы, дзе замест ненадмагільнай лексікі выдаўцам давялося ставіць шматкроп'е. Рыгор быў шакіраваны, што яго кумір магла зарэфмаваць такое. Як раскажаў мне потым, вырашыў, што гэта мой розыгрыш, што я прачытаў яму не ахматаўскія радкі, і ўгаманіўся толькі пасля таго, як вечарам дазваніўся Алежку (так ён заўсёды называў Алега Лойку) і той развёў яго сумненні.

Дзякуючы той захопленасці Семашкевіча Ахматавай у мяне на магнітафоннай стужцы застаўся жывы Рыгораў голас. У той час купіць вінілавую пласцінку Булата Акуджавы не заўсёды ўдавалася. У Рыгора пласцінка была, і я прыехаў да яго з магнітафонам перапісаць песні на стужку.

Праз многа гадоў, калі ў мяне ўжо былі нават вінілавыя альбомы з песнямі Акуджавы, я выпадкова ўключыў тую забытую магнітафонную касету і між песьні пачуў хрыплаваты Рыгораў голас, які чытаў Ахматаву.

ПАМЯЦЬ

12 (4)

▶ ПАРТРЭТ

«ЛЮБИЦЕ ПАЭТАЎ, ЛЮБИЦЕ...»

◀ Працяг.
Пачатак на стар. 11 (3).

*Нікого нет в мире неприютней
И бездомнее, наверно, нет.
Для меня ты словно голос лютни
Сквозь загробный призрачный
рассвет.*

*Я рукой своей тебя не трону,
Не взглянув ни разу разлюблю,
Но твоим невероятным стоном
Жажду наконец я утолю.
Ту, что до меня блуждала в мире.
Льда суровой, огненнее дня,
Ту, что и сейчас стоит в эфире, —
От нее освободи меня.*

Колькі маладой сілы, прагі,
ненатоленаці жыццём у тым
далёкім ужо голасе.

У паэзіі Рыгор Семашкевіч
імянуўся да засвоеная ад Анны
Ахматавай дакладнасці і веліч-
насці сказанага словам:

*Спыніся далёкі ці блізкі, —
Тут маршалы нацыі спяць.*

Рыгорам Семашкевічам вы-
дадзены два зборнікі — «Лесні-
чоўка» і «Субота». Усё у іх ёсць,
пачынаючы з самых ранніх вер-
шаў, што сведчыць пра даклад-
нае паэтычнае бачанне свету,
натуральная прастата і яснасць,
здзіўленне навакольным светам,
найперш прыродай, ёсць і іронія,
што немалаважна.

*Сад вартую, і не спіцца мне,
Дзіўнае начное наваселле.
У маім прасторным будане
Смачна пахнуць яблыкі і сена.*

*Цішыня у садзе шмат начэй...
Мо чакае хто гадзіны лепшай?
І сабака мой зусім здзічэў, —
Як на зоры, на ранеты брэжа.*

*Спяць дарогі, вербы ля ракі.
Я не сплю. І ціхі сум і змора.
Хай бы ў сад залезлі хлапчuki,
Абтраслі і яблыні і зоры.*

Адчуваецца ўменне валодаць
паэтычнай тэхнікай, жаданне
паспрабаваць сябе ў розных вер-
шаваных формах — і небеспаспя-
ховае, — настойлівае намацванне
галоўнай стрыжнявой тэмы і яе
стылю. Таму паэт вельмі сур'ёзна
адносіўся да культуры пісьма, да
строгасці ў інтанацыі, даклад-
насці напісанага слова. Нават у
вершах Рыгора Семашкевіча яўна
грамадзянскай накіраванасці
святлеца прапісана лірычнасць.
Паэзія немагчымая без
дакладнасці ў слове.

Слова шукалася настойліва.
Позні начны званок. У трубы Ры-
гораў голас: «Сашок, ты не спіш?
Слухай, не магу ўспомніць... Ра-
зумееш, асенні вечар, ужо цёмна.
Цішыня, і толькі падвода чутна
ў полі, калёсы... Толькі так, як
чутно восенню. Вяскою падводы
не чутно, зямля мяккая...». Вось
такія прыкладна гаворка.

Што толькі не можа не грука-
ць-стукаць у той асенняй начной
калгаснай падводзе! І спіцы ў
разбітым вобадзе колаў, і абруч,
які зваліўся з калодкі на вост да
атосы, і падгерац аб шворань...
Пачынае перабіраць словы,
пакуль не даходзім да лёстак
— тоненькіх драўляных дошчак

Рыгор Семашкевіч і Алясь Жук. 70-я гады

між асновай воза і аглабінамі,
каб паклажа не выпадала. Гэтыя
лёсткі ніколі шчыльна не тры-
маюцца ў гнёздах і меладычна
ксілафонна пагрукваюць. Пасля
гэтых «лёстак» выдых палёгкі
— і трубка пакладзена. Потым
будзе паэзія.

*Дзесьці ў полі ляскача падвода.
Што яна лічыць — выбоіны, годы?
Стылая далеч асенняй прасторы
Чуіна разносіць усё, што гавораць*

*Людзі, дарогі, падводы, машыны
І ў паднябесі клін жураўліны.
Не, не здарма самым родным
і блізкім
Здасца зямля, гэта поле-кальыска.*

Паэтычнае сталенне Рыгора
Семашкевіча адметна і ў чыста
лірычных вершах, і ў настойліва
прастутуацыйным тэматычным
напрамку: «Вяртанне кнігі», «Кас-
тусь Каліноўскі», «Апошняя ноч
Кастуся Каліноўскага», «Таполі
Максіма Багдановіча», «Фран-
цішак Багушэвіч»: «...Імжыць
праз гады сіратлівы пагляд. На
ўсю Беларусь міліён пракурораў І
толькі адзін, толькі ён адвакат». І
«Вайсковыя могілкі Мінска»:

*Вайсковыя могілкі Мінска
Не будуць варот зачыняць.
Спыніся далёкі ці блізкі, —
Тут маршалы нацыі спяць.*

*Купала і Колас...
Раптоўна
Адчуеш свабодна зусім —
Не толькі радком загалюўным —
Ты ўсім абавязаны ім.*

*Трывожыць ні рангі і званні,
Інакшы азначыўся плён —
Дзяржаўна важкасць гучання
Адзіных і розных імён
.....
І не пры магільным граніце,
А скрозь на вялікай зямлі
Любіце паэтаў, любіце!
Іх так ненавідзець маглі.*

Адказнае стаўленне да паэзіі,
да напоўненаці паэтычнага
радка змястоўнасцю, да даклад-
насці і ў пачуццях, і ў слове да-
вала Семашкевічу-крытыку права
на патрабавальную ацэнку калег
па паэтычным цэху. Семашкевіч
не раскідваўся агульнымі пап-
рокамі, ён аналізаваў, паказваў

і ўмеў радавацца удачы калег.
Ад гэтага яго крытыка была
прыныповавай, але ніколі не
крытыканскай, яна пісалася не
з-за асобаў, а ў імя паэзіі. Ён і
пісаў крытыку найбольш тады,
калі сутыкаўся з сапраўдным
талентам і паэзіяй, найперш
каб падтрымаць і дапамагчы.
Не заўважанымі ім не маглі
застацца Рыгор Барадулін, Яў-
генія Янішчыц, Ніна Мацяш,
Валянціна Коўтун, Юрка Голуб,
Алясь Разанаў і многія іншыя
паэты. А перападала найперш
радкагонству, прыблізнасці, па-
этычнай глухаце, дэкларацый-
насці, барабаннай надзёрнасці,
спекулятыўнасці на ёй.

Адна з крытычных кніг Рыго-
ра Бязозкіна мае назву «Постаці».
Дык вось, пішучы пра Рыгора
Семашкевіча, думаю, як сёння
нам не хапае ў крытыцы паэзіі
— ды не толькі паэзіі, наогул
літаратуры — кагорты такіх по-
стацяў, як Рыгор Бязозкін, Варлен
Бечык, Міхась Стральцоў, Рыгор
Семашкевіч...

З'яўленне аповесці «Бацька ў
калаўроце» было нечаканасцю.
Аповесць атрымалася адметнай,
сталай, сапраўды смешнай і
вясёлай. Прайшлі дзясяткі гадоў,
і калі я сёлета перачытваў яе,
з прыемнасцю адчуў, што яна і
перачытваецца што называецца
на поўным прыёме.

Цяпер мне відавочна, што
Семашкевіч даўно прыцэляўся
на прозу. Яшчэ ў першым сваім
эсе «Лічыла дні зязюля» ён можа
яшчэ і падсвядома прабаваў на
зуб праявіць фразу, лавіў лад,
малонак. Расказваючы пра сваё
дзяржарства ў васьмігоддзі, ён
больш трымаўся журналісцкай
нарысавасці, але з яе часта выны-
рвалі чыста праявічыя штрыхі,
дэталі, сцэны.

Эсе «Світка Буйніцкага», ак-
рамя бяспрэчных даследчыч-
кіх вартасцяў пра станаўленне
беларускага тэатра, пра асубу
Буйніцкага, актораў яго трупы,
— гэта яшчэ і дабротная проза,
у якой прафесійна вытрыманы
жанр.

У аповесці, натуральна, цяжка
было вытрымаць чыстату жанра,
гэта прыходзіць з вопытам. Але
яна мае новую якасць, без якое не
магчыма мастацкая літаратура.

«Бацька ў калаўроце» — аповесць
ад пачатку і да канца «сачыні-
цельная» ў самым добрым зна-
чэнні гэтага слова, як разумеў яго
Гогаль, называючы сябе не інакш
як «сочинителем».

Сапраўды, быў у нашым жыцці
чалавек, якога мы звалі Бацькам,
было ў Вільні кафэ з басейнам у
дворыку, і філфакаўскім выклад-
чыкам з колішніх ускраінных
новабудоваў без гумавых ботаў
было не дабрацца да працы. Для
тых з нас, хто вучыўся на філфа-
ку, і абліччы герояў былі знаё-
мыя, і іхнія жэсты, і звычкі. Гэта
было пазнаваема, а ўсё астатняе
сфантазіравана аўтарам. Не лазіў
жа Бацька ніякую мемарыяльную
дошку чытаць, і ніякіх рыбак не
карміў, і солі суседкам у суп не
падсыпаў. Хаця нас, галадранцаў,
якія жылі ў інтэрнаце на Свярдло-
ва, у тым ліку і аўтара аповесці,
крупнікам падкармливаў.

«Бацька ў калаўроце» — са-
праўдная таленавітая аповесць,
створаная ў адпаведнасці з літа-
ратурнымі прыёмамі, па законах
літаратуры.

Ігумар у ёй не здэку дзеля, на-
ват не для нейкага там выкрыцця
ці павучання, а ад маладосці, ад
жыццёвай перапоўненасці, калі
проста так і самому пасмяяцца
хочацца, і іншых пасмяшыць.

Тым не меней, у аповесці спра-
бавалі вышукваць і непавагу да
выкладчыцкай інтэлігенцыі, і
іншыя «падтэксты» знаходзіць.
Праўда, да абвінавачванняў у
ачарніцельстве, як у свой час
было з аповесцю Аляксея Ку-
лакоўскага «Дабрасельцы», не
даходзіла. Будучы рэдактарам
«Бацькі ў калаўроце», я быў свед-
кам рэдагавання кнігі на ўзроўні
галоўнага рэдактара ў выдавецт-
ве. Семашкевічу даводзілася
выкрэсліваць і словы, і сказы, і
абзацы.

Пасля гэтага Семашкевіч не-
даўмаваў: што змянілася пасля
тых дробных выкрэсліванняў?
Нічога.

Згадваючы, што ў нашай прозе
з гумарыстычным жанрам не
надта каб было густа, то пас-
ля «Запісак Самсона Самасуя»
Андрэя Мрыя, «Дабрасельцаў»
Аляксея Кулакоўскага, «Ніжніх
Байдунюў» Янкі Брылі і «Бацькі
ў калаўроце» я больш аповесцяў
і не назоваў.

«Такія вось паперы», як гавар-
ыла на пачатку Рыгоравай апо-
весці вясковае цётка Мар'я.

Пасля «Бацькі ў калаўроце» Се-
машкевіч пачаў пісаць аповесць
«Ясень». Напісанае заканчваецца
такім абзацам:

«Ранняя ноч... Дажджаваюць
і кіпяць маладыя яблынькі за
акном».

Гэта ён яшчэ паспеў пабачыць
і запісаць...

Быў на дзіва цёплы пачатак
лета. Свежая маладая лістота на
дрэвах яшчэ не ўмела шумець.
Пасля работы праз дзіцячы парк
Горкага я пайшоў да Рыгора Се-
машкевіча. Ён быў адзін дома ў
прасторным прахалодным пакоі.
Вясёлы, радасна ўзбуджаны — на
стале ляжала прынесена жонкай
карэктара яго крытычнай кнігі
«Выпрабаванне любоўю». З-за
такой нагоды я вызваўся схадзіць

па бутэлекку сухога балгарскага
віна. Ён катэгарычна адмовіўся,
паказаў на спінку крэсла, на якім
вісела белая кашуля, чорны галь-
штук і пінжак.

— Заўтра ў мяне абарона ды-
пломнай.

Я ведаў, што для Рыгора абаро-
на яго дыпломнікаў святая спра-
ва. Ён працягваў добрую трады-
цыю філфакаўскіх выкладчыкаў
павагі да студэнтаў, тым болей
да пачынаючых літаратараў.
Гэта ён папрасіў мяне ўзяць на
работу ў «ЛіМ» пасля заканчэння
ўніверсітэта Аляся Пісьмянкова,
добрага хлопа і добрага паэта, як
было сказана.

Мы папілі кавы, пакурылі,
палюбаваліся на Купалаўскі
сквер.

А назаўтра раніцай тэлефонны
званок і глухі голас Івана Анто-
навіча Брыля:

— Саша, няма Грышы.

Такога проста не магло быць.
Я па-дзіцячы спытаўся:

— Што рабіць?

— Не ведаю.

— Іду да вас.

— Ідзі.

У тым жа пакоі гэтак жа на-
сцез было адчынена акно, на
стале ляжала карэктурка, на крэ-
сле вісела пад чорным пінжаком
белая кашуля і чорны гальштук.

Прысеў на канапу побач з Бры-
лём. Сядзелі і маўчалі. Я толькі
што абшыў дронна замытыя пля-
мы крывы на асфальце... Сядзелі,
здаецца, бясконца доўга, стары
і малады. Але сядзець бясконца
было нельга. Адважыўся і спы-
таўся-сказаў:

— Буду выклікаць машыну.

— Выклікай.

Потым мы ехалі па ранішнім
такім чыстым і жывым горадзе
на Слуцкую шашу ў бальніцу
хуткай дапамогі па адпаведную
даведку. У галаве ў мяне, як вы-
кінуты на бераг рыбіны, біліся
чамусьці вост гэтыя Рыгоровы
радкі:

*Недзе на Свірскім возеры
Дзікія гусі крычаць.*

*Скора ўжо, скоро возьмецца
Неба іх калыхаць.*

Толькі трыццаць сем гадоў па-
крычалі тыя гусі Рыгору. Толькі
трыццаць сем гадоў пацешыла
яго неба... Няўжо і праўда, што
«тых, з кім дзеліцца неба сакрэ-
там, маладым забірае зямля»?

І праз трыццаць гадоў часам
думаю: а можа каб было тое віно,
то не браў бы ён на ноч сонную
таблетку, не лез бы на той па-
даконнік курыць перад сном і
любавацца скверам. Ён любіў рас-
казваць пра гэтую радасць. У яго
была дронная прывычка сядзець
на шырокім падаконніку ўздоўж
аконнага праёма. А калі жыў да
гэтага ў Серабранцы на трэцім
паверсе і мы выходзілі пакурыць
на балкон, ніколі не абапіраўся на
парэнчы, курыў прытуліўшыся
да сцяны. Але хто ведае, куды
сам хісьнешся ці хісьне цябе лёс пад
гэтым небам, у якім дзікія гусі
крычалі і будуць вечна крычаць.
І не таму што дзікія, а таму, што
прыходзіць пара адлятаць.

Чалавеку не дадзена ведаць
пра сваю пару.

▶ ВЕРШЫ

КРЫЛОМ БУСЛОВЫМ ПАМАХАЛА ЛЕТА...

Генадзь БУРАЎКІН

Як клікне нагода якая
З далёкіх краёў хоць на міг,
Я зноўку ўтрапёна блукаю
Ля родных аселиц сваіх.

І раптам
З засеяных гоняў
Юнацтва гукне мне:
«Генадзь!».
Вядома,
Гадоў не дагоніш,
Ды ўдачу ўсё ж можна дагнаць.

Адыдуць
І смерч навальнічны,
І слоты кастрычніцкай муць,
Ды тое,
Што вабіць і кліча,
Я ўсё ж паспрабую вярнуць.

І ўспомню
Асіны трымценне
І дуба загадкавы цень —
Хаця б толькі ў радасным

сненні,

Хаця б на адзін толькі дзень...

Не кідайце мне соль на душу,
Там даўно ные рана цяжкая —
Для каго,
Для чаго я пішу,
Ад каго разумення чакаю?

Я не нейкі бязвусы хлапчук,
Не сляпы,
Не глухі,
Не наіўны.
Сто разоў ад бяседнікаў чуў
Прагматызму
Натхнёныя гімны.

Я таксама вітаю прагрэс
І не супраць айфонаў і грошай.
Толькі як мне пражыць будзе
Без
Добрай казкі
і песні харошай?

Хай тупыя дзялкі барыша
Пацяшаюцца з вершаў ахвоча.
Ува мне
Трапяткая душа
Паміраць безгалоса
Не хоча.

Стань для шчасця асноваю,
Першай зелён хмель.
Абуджэнне вясновае,
Жаўруковая трэль.

Хай у сэрцы выростае
На пачатку дарог
Летуценне дарослае
І дзясочы спалох.

Хай гуляюць,
Нябачныя,
Ля садоў маладых
І дыханне гарачае,
І прытоены ўздых.

І не ціхнуць да раницы
Перашэпты надзей...
Хай усё паўтараецца,
Як у добрых людзей.

І хай стануць,
Як новыя —
Жаўруковая трэль,
Абуджэнне вясновае,
Першай зелён хмель...

Я стаю пад ялінамі стоена,
Дзе выльытаеца з травы
На чаромхавым чадзе настоены
Вецер ранішні баравы.

Я глытаю яго захмелена,
Як хлапчук пасівелы,
Рад,
Што на свеце ўсё
Молада-зелена,
Як і сорак гадоў назад.

Ох, вясна,
Прыгажуня-свавольніца,
Зноў ты сінім прасторам вядзеш,
І вакол мяне —
Вольная вольніца,
Ні дамоў,
Ні гасцінцаў,
Ні меж.

**Ліпеньскі паўдзённы
дождж**

Накрылі хмары сціхлую аселицу —
І раптам пацямнела навакол,
І дробныя цёплыя дожджык нудна

сеецца

З-пад неба пацяжэлага
На дол.

Ад ветрыка лагоднага
Нясешна
Пагойдваюцца мокрыя кусты,
А над ракой
Пахілая алешына
Ляніва апаласквае лісты.

У хлапчукоў
Ляцяць з-пад пятак пырскі,
Калі матулі гоняць іх у дом.
І толькі
Непаседлівыя пліскі
Хавацица не спяшаюцца ў гняздо.

Над палянамі дажджы
І над кручамі.
Надакучылі дажджы,
Надакучылі.

Дзе ні ступіш —
Тут і там
Бліснуць лужыны.
Вецер шоргае ў кустах,
Як прастуджаны.

Намакаюць спакваля
Кветкі,
Зёлкі

І
Так і сыплюцца з галля
Кроплі золкія.

Ды ў завоблачнай смуге
Хмары гушкае,
З навальніцаю паўзе
Спёка душная...

Зноў хмары шэрыя збіраюцца,
Глядзяць звысоку на палі,
Нібыта між сабою раюцца,
Куды дажджы свае праліць.

А ўнізе
І жыты,
І кветкі
Маўкліва сцяліся на міг —
Каб толькі срэбраныя сеткі
Не працягнулі міма іх,
Каб іх,
Зняможаных,
У пыле,
Заўважыць з вышыні змаглі,
І напалі,
І абмылі,
І прыўзнялі з сухой зямлі...

Карацеюць дні.
Даўжэюць ночы.
Прытаіўся за вакном мароз.
А душа змірыцца ўсё не хоча,
Што зіма бярэцца ўжо ўсур'ез,
Што ўжо хутка злая завіруха
Кіне кветкі высахлая ніц.
У парывах ветру чуе вуха
Водгулле вясновых навальніц.

Не хачу я верыць,
Што пагода
Лёгка ўсё мяняе на зямлі
І што вечна
Толькі поры года
Усяму прычынаю былі...

Крылом бусловым памахала
лета,
Смугою ахінула луг пусты.
І восень забірае барвы ў кветак
І за сабой запальвае масты.

Успыхнуў клён.
Агнём гараць асіны.

Бярозы лісце сыплюць
на зямлю.
Каліны свой касцёр не загасілі —
І яшчэ цёпла чорнаму галлю.

А я шапчу
Віхуры белай масці:
«Не пасылай зімы дачаснай хоць
І трохі ў ціхім лесе затрымайся,
У спелы сад са сцюжай
не прыходзь...».

Прырода матчынага краю —
Лугі,
Азёры,
Саснякі.
Яна сама сябе стварае
На кожны дзень
І на вякі.

Захоўвае свае парадкі,
Ці ў свеце лета,
Ці зіма,
Сама загадае загадкі
І іх разгадае сама.

Перад віхурамі не кленчыць,
Не выхваляецца красой.
Сябе сваёй травой лечыць
І мыцеца сваёй расой...

Прырода матчынага краю —
Лугі,
Азёры,
Саснякі...
Яна калі і памірае,
Дык толькі ад людской рукі...

Ападае восень залатая
На гаі,
На сцежкі,
На сады.
Замятае восень,
Замятае
Маладыя нашыя сляды.

Толькі з даўняй памяці
Не сцярці
Той вясновы,
Той зялёны шум,
Што нам будзе грэць
Да самай смерці
Хмельную ад радасці душу.

Ты насустрач мне раскінеш
рукі.
Нам яшчэ далёка да зімы.
І з нябёс
Зляцяць літаньяў гукі,
Што з табой калісь пачулі мы...

Ці не ўсё роўна,
Дзе ляжаць —
Пад камнем
Ці крыжом пахілым...
Каб толькі побач
Сенажаць
Шаптала пацеры магілам,
Каб толькі вецер верхавы
Прыносіў ад бацькоўскай вёскі
І вечаровы шум жывы,
І жніўных песень адгалоскі.
Каб не міргаючы,
З нябёс
У век наш тлумны і пракляты
З надзеяю на лепшы лёс
Глядзелі ўнукаў вачаняты...

Ці ж важна,
Дзе спачын далі —
Ці пад сасною,
Ці пад вязам?..
Каб толькі на сваёй зямлі.
Каб толькі з землякамі разам.

ДЫСКУРС

14 (6)

▶ ПАМЯЦЬ

У РОДНЫМ ГОРАДЗЕ ЧУЖЫНЦАМ

Яўген ВАПА

Услухоўваюся ў шум дажджу,
углядаюся ў цемру ночы.

Здаецца, зараз неспадзявана, ціха, непрыкметна, выплыве на чарговую сустрэчу гарадзенкі канспіратар канца савецкай эпохі і Лукашэнкаўскіх часоў Дзіма Кісель. Ён любіў ноч. Ноччу адчуваў сябе больш бяспечна, больш утульна. Можна яшчэ і таму, што ўжо не мусіў углядацца ў твары людзей, якія штодзённа сваімі дзеяннямі і крывадушнымі словамі апаганьвалі святую яму беларускасць. Ноччу быў са сваімі. Таму ноч ставалася яму светлай прасторай. Таму так і любіў слухаць баладу свайго сябра пра самоту. «Ноч над Гродна – кіне свой цень. Аддзеліць цемру ад святла».

Аднак не аддзяліла. У родным горадзе, у якім нарадзіўся, глядзеўшы на ўсё рэальнае, прыйдзе-

ца яму з цягам гадоў адчуць сябе чужынцам, а не поўным годнасці гарадзенцам, які любіўца ў час нядзельнай, пасляабедняй прагулкі завулкамі неразбуранага яшчэ старога горада. І тады ноч у жыцці сябра замяніцца з лярарства ў атруту. Невыносны гэта выклік, калі прысуджана вечна табе быць толькі начным матылём, і – толькі адзіная, вызначаная, прастора нараджэння, мараў, смерці.

Цяпер лаўлю сябе на думцы: а ў які еўрапейскі горад змагла б упісацца ягоная рагатая, беларуская душа. Першае, што прыходзіць мне на думку, гэта Мадрыд. Кісель, так наперамен мы да яго звярталіся, страшэнна не любіў холаду. Колькі памятаю, заўсёды, калі мы былі на двары, ад восені да вясны ён увесь час дрыжаў. І няважна, як быў апрануты. А калі яшчэ ў гэты момант курыў папяросу, ляскаючы пры тым так моцна зубамі, што было чуваць у прамежку некалькі метраў, то я,

глядзеўшы на яго, дзякаваў Богу, што я ўжо не курэц. Пра ягоныя мары аб падарожжах з ім ніколі не размаўляў. Ніколі сам таксама не быў у Мадрыдзе. А вось нешта прываблівае і характэрнае тоіцца ў іспанскай сталіцы ды яе жыхарах (такое маё ўяўленне на аснове кніжак і фільмаў), што Дзіма са сваімі летуценнямі ў іншым месцы варот Еўропы адчуваў бы сябе натуральна. Цывілізацыйны стык, веліч гісторыі, цёплы клімат, алякунчыя жанчыны, сонечныя прамяні, што прыглядаюцца і адбіваюцца ў смачным віне, далі б яму небагое задавальненне. Напэўна палагаднела б там і ягоная нацыянальная напорыстасць. Па сваім характары быў ён увогуле лагодным чалавекам, і калі б ажаніўся, быў бы добрым кандыдатам трапіць пад пяту жонкі.

Мабыць, другім горадам, у якім час ад часу хацела б загасяць ягоная душа, калі наступае бязмежная меланхолія — стаўся б Парыж. Але менавіта толькі той

начны горад, у якім незаўважаючы кожнаму з нас перасякаецца мяжа паміж геданізмам і клашардызмам. Было нешта ў вобразе Дзімы з добраай французскай літаратуры, калі герой патрапляе адначасна ў пастку гісторыі і абсурднасць вакольнага свету. І яшчэ як інтэлігенту аж надта ўсё гэтае становіцца зразумелым. Уцякаць і вяртацца. Доўгія начныя размовы здаюць паступова месца доўгім начным бадзанням па кабаках у маўчанні. Да гэтага характэрны берэт на галаве, быццам шапка-няўгледка. Такімі і былі нашы апошнія спатканні.

Калі мы з гадамі пасябравалі і гаварылі пра каштоўнасці дарослых, то для яго самым важным было захаваць каштоўнасці сваіх бацькоў: быць прадаўжальнікам нацыянальнага і пазітывісцкага дзеяння. Аднак такія справы не заўсёды сумяшчальныя. З аднаго боку выдаваць незалежны часопіс, заўсёды быць гатовым на кліч сяброў і... палітычны паражэнні. З прыходам да ўлады Лукашэнка наступіў таксама і прарвал ягоных спадзяванняў на якую-кольчы легальную пазітывісцкую, беларускую дзейнасць.

А потым былі пытанні: чым займацца, каму верыць, ці ж звыкаць з думкай, што сны аб Беларусі і не цяпер, і не хутка. Аднаго шкадую, што нашых размоваў, а часта пераходзіла гэта ў ягоны шматгадзінны маналог, я ніколі не запісаў на дыктафон. Ну, што ж, кубкі з гарбатай і кавай, перакулены разам чаркі, дзясяткі супольных сустрэч зманліва абядаюць вечны непарыўны сяброўскія сустрэчы. Запішам размову наступным разам, абяцалі мы сабе. А цяпер усё цяжэй прыходзіцца мне прыгадваць, як гучаў натуральны голас Дзімы. Спачатку ўсплывае твар з ягонай усмешкай, а толькі потым пачынаю выхопліваць, быццам радар з касмічнага пылу, паасобныя гукі, што праз некалькі хвілін пачнуць складацца ў прызабытыя словы, якія толькі тады нагадваюць ягоную мелодыку мовы.

Паўна ж не раз і не два запісвалі яго тья, супраць каго накіроўваў ён свой гнеў і супраціў. Спадзяюся, мо хаця адзін з іх можа зразумець і адчуць, што ад така людзей, як Дзіма Кісель, павінны былі яны таксама вучыцца вернасці сваёй Бацькаўшчыне.

▶ КАНЦЭПТ

ДЗВЕ КРЫВІІ. РАСЧЫТВАЮЧЫ ЛАСТОЎСКАГА

Алесь МІКУС

У Мінску перавыдадзена
«Гісторыя беларускай
(крыўскай) кнігі», якую ў 1926
годзе ў Коўне выдрукаваў
Вацлаў Ластоўскі.

Фаліант на 775 старонак буйным фарматам накладам у тысячы асобнікаў.

Звычайна, калі ідзе гаворка пра выдавецкую спадчыну В. Ластоўскага, на першы план выходзіць рэдагаваны ім часопіс «Крывіч», які ён выдаваў у летувіскім Коўне ў 1923–1927 гадах. «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі» згадваецца больш сціпла, але менавіта яна — галоўны даробак В. Ластоўскага. Артыкулы з «Крывіча», калі адкінуць нататкі з нагоды актуальнасці, у гэтай кнізе сплятаюцца ў гарманічны і цэльны выклад.

I. Ластоўскі-дэміург

Вацлаў Ластоўскі ўспрымаў мінуўшчыню як выхадзец з вясковай Дзісеншчыны, з роду, дзе ад бацькі да сына перадавалася знахарскае ўменне. Таму ён успрымаў рэчаіснасць на архаічны лад: асноўная вартасць — гэта цэнтр, вакол якога ўсё круціцца, а адбывацца павінна ўпарадкаванне хаосу, ператварэнне яго ў парадак.

Што да цэнтру, дык гэтым найлепей тлумачыцца тое, чаму В. Ластоўскі так заступаўся за крывічоў і «крыўскую» назву для Беларусі.

Не велічыня крывіцкага племя, відаць, мела быць падставай.

На самым пачатку «Гісторыі...» ён піша: крывічы сядзелі «ў Смаленску, у землях якога зыходзяцца вярхі чатырох вялікіх рэк, скіраваных на ўсход, поўдзень, захад і поўнач (Волгі, Дняпра, Дзвіны і Волхава)» (с. 2).

В. Ластоўскага матываваў цэнтр скрыжавання, пачатак

пашырэння парадку ў свеце на чатыры бакі.

Хаос В. Ластоўскі ўпарадкаваў на космас праз працу з гісторыяй, з фіксаванай пісьмова мінуўшчынай. Жыццё нашага Краю, яго жыхароў ён разглядаў неад'емна ад старажытнасці да нашых дзён. (Дарэчная тут гэта цытата ці не, але нельга не прывесці: «Праўдзівая зямля — толькі тая, на якой жыве крыўскі народ, гэта — крыўская зямля» (с. 57).

Пісаў: «Крывія, Русь, Літва — патройны вузел, трохпаверхі лабірынт, у якім блудзіла і дагэтуль блудзіць наша нацыянальнае «я», наша зборная душа».

В. Ластоўскі прапанаваў канцэпцыю пераадолення гістарычнага расколу: «Напоў містычнаму імені Крывія празначана ў жыцці народу замкнуць круг гісторыі, быць ачышчальным агнём, магільным дарожным знакам, гаючай і жывучай вадой Адраджэння Народу» (с. 138). Толькі ў такім кантэксце можна адэкватна асэнсаваць разуменне В. Ластоўскім «Крывіі». Ён не меркаваў штучна «насуnúць» назву «Крывія» на «Беларусь». Як праўдзівы нашчадак знахароў, В. Ластоўскі прапанаваў ужыць знахарскі прынтцып лекавання: зварот да першапачаткаў, каб «сабраць» у здаровае цэлае раздзертую сучаснасць.

Зрэшты, гэты прынтцып В. Ластоўскі прапанаваў, але належна ўсё ж не даставаў — толькі апісаў, класіфікаваў («авалодаў» праз называнне, пералічэнне рэчаў) падзеі мінуўшчыны, але ўласна «крыўскае», архаічна-першапачатковае, як бачыцца, так і не «прывіў».

Відаць, не знайшоў, як. Бо ўхапіўся, аказалася, за рэалію больш складаную і разгалінаваную (і фундаментальна мазаічную), чым тое, што меў у сябе на малой радзіме.

В. Ластоўскі з асаблівым «пост-знахарскім» тыпам мыслення не мае інтэнцыі змагацца з сістэмай,

існы парадак убудоваўся б як цаглінка.

В. Ластоўскі выбраў першае...

II. Крыўя ў мінуласці
і сучаснасці

Грунтам для В. Ластоўскага пры стварэнні цэльнасці, цэльнага вобразу быў моўны фактар. Тым, што змацоўвала ўсё, была для В. Ластоўскага «жывая крыўская мова».

Мова бачылася нязменнай (прынамсі, ядрава) ад старакрыўіцкіх часоў (калі крывічы сядзелі на вярхах рэк) і да нашых дзён. Гэта значыць: славянская ў пераважнай большасці мова, уходнеславянская. Цэльнасць, пра якую так рупіўся В. Ластоўскі, распадаецца, калі абв'яраецца моўнае «славяна-крыўскасць».

Такім чынам, «крыўскае» для В. Ластоўскага — гэта не толькі вяртанне да вытокаў ці пачатак новага цыклу. «Крыўскай» для яго была мова, нібыта адвечная ды спракаветная, чырвоная нітка, што праходзіць праз усе перыяды і злучае ўсё ад няпамятнай старажытнасці да сучаснасці.

Ці быў В. Ластоўскі прыхільным да архаікі? Думаецца, архаіку ён не абагаўляў. Яна была пачаткам нашай гісторыі, але не стала для яго самамэтай, безумоўнай каштоўнасцю.

Такою была для В. Ластоўскага «народная крыўская мова».

Сучасная крыўская ідэя (пра такую можна казаць з пачатку 1990-х гадоў) у гэтым сэнсе, наадварот, абрынула гмах Крывіі паводле Ластоўскага.

Скарыстаўшы найноўшыя (другая палова XX ст.) навуковыя звесткі пра балцкасць і балцкамоўнасць першапродкаў беларусаў, размылі галоўнае апірышча В. Ластоўскага — тэзіс пра адвечнасць беларускай, крыўскай мовы.

Замест гэтага сучасная крыўская ідэя за куцні камень паставіла архаіку, даўнейшасць. Балцкую спадчыну беларусаў (што казаць, калі нават назва Крывіі, калі верыць навуцы, паходзіць ад балцкага *krivis* 'жрэц, крэў').

І гэтым — што найбольш істотна — падкрэслілі мазаічнасць вобразу нашай мінуўшчыны. Выкасавалі пазнейшае (дакладней, талеруецца толькі тое, што так ці інакш суадносіцца з пярвейшым, з архаічным, з балцка-крыўскім).

Як бы там ні было, але крыўская ідэя В. Ластоўскага ды цяперашняя крыўская ідэя адрозніваюцца. Першая ўсё, што было на нашых землях раней, прызнавала і ўзвышала на п'едэстал. Другая — сэгрэгуе і суадносіць з найдаўнейшай архаікай, з пачаткамі чалавечай супольнасці, дыферэнцыяванай этнічна.

...Няма, відаць, у Еўропе яшчэ такога народа, дык наш, які на працягу сваёй агляднай гісторыі так падзяляўся, расколваўся, размяжоўваўся. Вацлаў Ластоўскі надзвычай чуйна вызначыў, адкрыў гэты «нэрвус» нашай этнанацыянальнай экзистэнцыі. І па-свойму ўмеў яго вывучыць.

У адрозненне, напэўна, ад нас...

▶ ВЕРШЫ

АБРАНЬЯ ДЛЯ ЖЫЦЦЯ

Іна СНАРСКАЯ

«Дрэва кожнае на зямлі
паўтарае Дрэва Сусвету...»
Рыгор Барадулін

Прыснілася дрэва жыцця —
Вярбіна мая каля хаты,
А там на галінах — буцян,
У прымы прыбіўся, ці ў сваты.

І свята было на зямлі,
Босае бегла дарогай,
І рушнікі плылі
Ракою, журбою, трывогай.

І недзе гармонік ляцеў
Ад ганку да небакраю,
І не было чысцей
Сярмяжнага гэтага раю.

Абранья для жыцця
Пісалі свой першы спомін.
А ў небе кружыў буцян,
І з ім, і сон, і поўня.

Пасля гразы так сонечна душы.
Ляці, мая любоў, на крылах ветру,
Вышэй бяроз і тапалёў вышэй.
Я прарастаю ў неба сінім вецеце.

А як там без цябе?
Вярнуся. Пачакай.
Бо карані мае нацягнуты, як струны.
Ад сэрца напраткі цячэ гадоў рака,
А берагі яе — радкі, пісьмёны, руны.

Дык беражы душу.
Пасля гразы сусвет
Сунічнай чысцінёй усе шляхі напоўніць.
З далёкіх-далячын я ліст табе пішу
Пра карані травы і пра галінкі поўні.

Прадзень маю песню, як нітку — у голку,
Жыццё зацыруй, кожны ўсхліп гарлавы.
Бо рвецца душа, дзе балюча і тонка,
І дзень не падыме сваёй галавы.

А цяжка спяваць — агарні жаўрукамі
Зямлю і траву, і гаротных людзей.
Бяду развядзі, нібы мора, рукамі.
Я пакланюся вялікай вадзе.

Крочу па дне на знаёмы ўжо бераг.
Змые вада гарады і сляды...
Песня жыве, як спрадвечная вера.
Цяжэюць павекі, лягчэюць гады.

Ці ёсць птушыны рай на свеце?
Сярод пустэль, сярод снягоў,
Дзе вые воўчы шэры вецер,
Сляды прыстанішча таго.

І чым глыбей крываваць раны,
Чым недасяжнай чысціня,
Тым саладзей пшчота раніць
І дарэжэй лагода дня.

Светлай памяці Міхася Цімошчанкі

Жыццё і смерць пароўну падзялілі
Усіх, каго любіла і люблю.

Ляцелі дні, завеі вылі,
Калматы снег ўкрываў зямлю.

Стаялі сосны, быццам горы,
І не было за іх мацней.
Так цяжка быць гарою ў горы
І нават свечкай у вакне.

Мне не хапае іх адчайна,
Тых, на самотных берагах,
З такімі добрымі вачамі,
З такой душой без апранах.

Што не заб'е, то зробіць нас мацнейшымі.
І выйдзе воўк снягоў хадой адважнай.
Ён, князь лясоў, ступіў на след мой першым,
Ён ведае чаго свабода важыць.

І я ваўку зірнула прама ў вочы,
Пабачыла паходні і капканы,
І зоркі спелыя сярод сірочай ночы,
І кінуты у зверу чорны камень.

Што не заб'е, то зробіць нас мацнейшымі.
Мы па адной цяпер ішлі сцяжыне.

Душу сваю я ратавала вершамі,
А воўк снягоў застыў кустом ажыны.

А ластаўка на крылах ноч трымала.
А я прыймала здраду і журбу.
І біліся аб бераг чорны хвалі
Усіх спакус і патаемных бур.

Я ведала: настане дзень ласкавы,
І сціхне бура. На сівых гарбах
Смарагдавая вырасце атава
І выдаве з маёй душы раба.

Сэрца

Стамлёныя рукі, жывая і звонкая гліна...
А неба высокая, а сэрца глыбока. Хвіліны
Ляцяць зарападам да сэрца, на самае дно,
І дзень дагарае, і п'е залатое віно.

Народзішся з гліны і ў гліну калісьці вернешся.
А сэрца? А сэрца натоліцца вершам,
І траўнем чаромхавым, вераснем
жоўтагалоўным.
А сэрца застанеца босым і шчырым
словам.

▶ ВЕРШЫ

ДЗІКАЯ КОТКА

Дзмітрый ЛАВІЦКІ

Ні цябе, ні сябе я не збярэг ад ліхога вока,
ты са шкатулкай ліпавай засталася,
я адыходзіў з колавай лірай жабрацкай
ужо не крокам людскім, а хадюю знанага
воўка.

І адзіны сваяк мне быў лес —
абымізлы бацька,
ён з дакорам глядзеў і яліны выстройваў
брамай:
«Адпачынак вазьмі тут, воўк ты,
а твар чалавечы,
адпачынак вазьмі давеку, ці то на вечар,
птушкі лёгкія апяюць тваю поўсьць
і зубы
і сцяжыну пакажуць ці ўбок, ці прама».

Дзікая котка

Вяртайся ў цень, не крадзіся па вуліцах,
запоўненых ліхтарамі
і дурнымі аб'едкамі,
вяртайся і не выходзь, вяртайся,
праходзь,
ты можаш быць злоўлена падлеткамі.

Хто цябе чуе, тварам той бледны
і потны.

Хіба ты бачыла, каб параджэнне лесу
любілі ці хаця б не баяліся?
На табе сурокі не адной сотні.

І мне вельмі блізкае гэта тваё жаданне
нарзіце спраўдзіць крываваю помсту,
але далёка не ўсё так проста,
вяртайся, я бласлаўляю тваё вяртанне.

Дзвіна

Войска маё было падабранае ладна,
кожны салдат меў літасць і гонар,
пыл на нас наліпаў, як ладан,
і зброя цанілася за карону.
Я ведаў, калі выпадковы вораг
аздобіць мой пояс стралой,
гэта апошні гліняны пагорак —
і гліну поўніць спакой.

Салдатам сваім я прызначыў плату —
шклянка вады і проса,
і мовіў: «Не вам апранацца ў латы,
не вам сцерагчыся лёсу».
Галіны вярбы збязгалі на вочы,
як пасмы, я браў іх рукой,
гэта апошні кавалак ночы —
і гліну поўніць спакой.

Войска маё не мела прастояў,
і не спужаўся конь:
калі салдат не бярэцца за зброю,
значыць — ён возьме скон.
Я пальцам крануў свой пояс парваны,
нікога няма са мной,
кроў выліваецца з дробнай раны —
і гліну поўніць спакой.

Войска маё плыве
мёртвае па Дзвіне,
і наўкол пустых палі,
я згадаў, як дзед навучаў мяне,
калі быў я малы:
«Рыбам тут не стае прасторы,
іх выносіць цёмнай ракой
адразу ў паўночнае мора» —
і гліну поўніць спакой.

Спальня

Мае крокі гучаць толькі ў межах пакою —
такое вяртанне да вечнае спальні.
Я чую, сёння туманнай хадюю
цёмра абыдзе свае капальні.

Яна вяртаецца той жа сцезкай:
заўсёды праз сырасць, вакол пустэчы —
такое спаўзанне халоднай усмешкі
ад таемных, старанна схаваных рэчаў.

Я чую — гасцей запрашаюць на свята,
правер, зачыні вокны шчыльнай:
груган павядзе старэйшага брата,
каб паказваць яму людзей.

Дождж і ноч запаўняюць сцёкі,
ты не адрозніш ластаўку ад кажжана,
гэта заўжды нечакана,
калі штосьці кранае шчокі.
Дарога па звычцы збірае воды,
яны не тояцца, не сціскаюць вуснаў,
нават калі становіцца пуста,
кроплі не сцішваюць карагода.

Вада як сны, і яна не можа
доўга знаходзіцца ў ролі зніклай,
пачакай, табе стане звыклым:
дождж залівае твой ложкак.

Песня Фальмера

Спіць млынар, але не спыняецца млын,
і мука абсытаецца з жорнаў,
сёлета ў пойме разросся палын,
колерам быццам чорны.

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

Лес здзічуў, раку зацягнула глеем,
на месцы нашых сустрэч
з кожнай хвіляю халаднае,
і жывёлы збягаюць прэч.

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

Сябра мой, мой адзіны сябра заўзятый,
хворы духам, а сілай наліты,
кажа, бачыў тут буслянятаў
асцярожнага чорнага віду.

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

Сябра кажжа: «Рэч ёсць, важная болей
за ішчасце, ці ўзмах касы,
ці за адчуванне волі —
светлыя валасы».

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

Дуб папераду нас на адхоне
выгляд мае нібы прарочы,
сябра мой на мяжы сутоння,
чорныя яго вочы.

я не ведаю гэтых знакаў
сыра тут і спакойна

▶ ФАНТАСТЫЧНАЕ АПАВЯДАННЕ

АПАВЯШЧАЛЬНІК

Таццяна МЯДЗВЕДЗЕВА

Аўтаномны пажарны
апавяшчальнік —
у кожны дом!
Сацыяльная рэклама

Люба ўжо стаяла ў дзвярах з дзіцячым вазком, збіраючыся выходзіць на дзённы шпацир, як у вітальні забрыньчаў тэлефон.

— Любоў Паўлаўна? — пытаўся са слухаўкі бясколёрны голас.

— Так.

— Сападзел, — прадставіўся голас. — Ці ўсталяваны ў вашай кватэры аўтаномны пажарны апавяшчальнік?

— Не, — адказала Люба, на ўсялякі пажарны аглядзеўшы даўно не бялёную (а, можа: даўно бялёную) столь.

— Вы адна выходзіце дзіця, так? — зрабіўшы націск на лічэбніку, удакладніў голас.

— Ну, як...

— То бок — без мужа?

— Т-так.

— Сацыяльныя аддзелы горада праводзяць акцыю: бясплатная раздача і ўсталёўка аўтаномнага пажарнага апавяшчальніка для інвалідаў, мнагадзетных, мацярок-адзіночак ды іншых катэгорый малазабяспечаных грамадзян, — у пяцьдзясят другі за сёння раз прадэкламаваў голас. — Паколькі вы пражываеце ў двухпакаёвай кватэры, вам паложана дзве штuki апавяшчальнікаў. Скажыце калі ласка, калі вы бываеце дома?

— Ды я заўсёды бываю. Я ж з дзіцем сяджу, — на ўсялякі пажарны ўдакладніла Люба. — Ну, хіба што пагуляць выходзіць удзень перад сном ці ў магазін...

— Добра, — з палёгкай выдыхнула слухаўка і ў пяцьдзясят другі раз паведала: — Работнік прыйдзе да вас у бліжэйшы час, каб здзейсніць усталёўку. Усяго добрага.

Насамрэч Люба не была маці-адзіночкай. І бацька ў дзіцёнка — Слаўкі — меўся, і жыў ён разам з дзіцем і жонкай. Праўда, у шлобе грамадзянскім. Хоць і распісана прапаноўваў, і вясяля хацеў, каб усё як паложана. Гэта Люба не захацела распісу й вясяля. Прычына была простая.

Калі Люба даведлася пра цяжарнасць, стаяў шэры смаркаты лістапад. Не хацелася Любе вясяля ўвосень, калі шэрань, бруд і слота. Ні фотак прыгожых, ні свята. Ды й не так жа хутка вясялле тое робіцца. Ну, у ЗАГСе якраз чаргі не было — распісвайся не хачу. Гэта не Мінск, дзе, кажуць, за паўгады запісвацца трэба. А банкет, а тамада, а здымкі, а сукенка ўрэшце рэшт (якая, нават калі на пракат браць, палову ўсіх выдаткаў возьме)? Сяброўкавыя бацькі, напрыклад, дык адмысловы вясяльны крэдыт у банку бралі. Ну а як?..

Узімку — тым больш не хацелася. Хто ж зімой замуж выходзіць? Спадзявалася: можа, у сакавіку яшчэ не будзе вельмі заўважна? Але ў сакавіку ўжо не проста заўважна стала, але яшчэ й такі таксікоз люты пачаўся,

што ўжо ніхто ні пра якое вясялле й не думаў. Тут бы данасіць хоць да мінімальнага тэрміну. Двойчы ў рэанімацыі адлежвацца давялося, пракапвацца, бо ежа назад выходзіла, а што не выходзіла — на дзіцёнка й будаўніцтва яго дамка плацэнтавага ішло. У Мінск вазілі на захаванне. 80 км. Баялася, каб у дарозе спохваткі не пачаліся. Але нічога, абшлось.

Не, ну сучасная — асабліва айчынная — медыцына й на зусім маленькіх тэрмінах плод ратуе. Толькі, як змрочна жартаваў яе мінскі рэаніматалаг, з такіх дзетак «ліхтарат» вырастае. Той, які потым за Цыбуленку галасуе.

Ліхтарат Люба не хацела. Але й не вельмі разумела тых, хто на Цыбуленку гаўкае. У яе райцэнтры, праўда, ніхто асабліва й не гаўкаў. Гэта ўжо ў мінскай лякарні, ад рэанімацыі адыходзячы, яна наслухалася і пра нячэсныя выбары, і пра нейкія рэпрэсіі, і пра эканамічны калапс. Ляжала з ёю кабата амаль пенсійнага веку. Мінчанка Святлана. Уся з сябе, выпешчаная, дагледжаная, з манікурамі-педзікурамі. Нібы й старая ўжо, калі па шыі глядзець, а цела, грудзі — як у маладухі (Люба маму сваю згадала адразу ж, калі пабачыла, як Святлана распраналася падчас агляду). І вось жа — на дзіцёнка наважылася. Сама на машыне прыехала, калі воды пачалі адыходзіць. (Дарэчы, лякарня была рэгіянальная, але ж у палаце з нямінскіх толькі Люба і дзеўчынёна нейкая, ці са Смалявічаў, ці са Смілавічаў былі — астатнія сталічныя: хто па аплаце, хто па блаце).

Мінчанка балбатлівая выявілася — жах. Ці гэта яе сперагуду пасля наркозу на базар прабіла? Увесь час фаніла — то пра мужоў сваіх, хто колькі зарабляў (Люба не вельмі веры дала, бо зусім нерэальныя лічбы гучалі), то пра дачку. Ні «Косма» пачытаць, ні скрынню паглядзець (хаця бабскіх баек, якіх Люба за тыдзень наслухалася, не на адзін серыял хопіць).

Дачка журналісткай працуе на тэлевізіі. Цяпер у Маскве, а пачынала тут, у Мінску. Рабіла аднойчы гутарку з нейкім чыноўнікам для навінаў. Дык той штосьці лягнуў пра неэфектыўнае кіраванне, а журналістка, маладая зялёная, у сюжэт умантавала. Вядома ж, сюжэт не прапусцілі, а ў хаце на заўтра ж шмон учынілі. Усё ў кватэры ператрэслі, паліцы павыварочвалі, падушкі перапатрашылі — кшталту каб копію касеты нідзе не прыхавала. Пасля гэтага і з'ехала дачка ў Маскву. Таксама рэпарцёрам уладкавалася. Калі апошнія выбары былі, яе ў Мінск накіравалі, «сюжэт» рабіць. Падчас разгону мітынга на плошчы ніхто не глядзеў, ці ёсць на табе бэйджык «Прэса», ці няма, і запакавалі яе ў бітма набіты аўтазак. Пакулі пакавалі і везлі, білі — Святлана казала, што ўсе грудзі былі сінія і паказвала на сабе. Яшчэ пашанцавала, што ў турэмным дворыку дачку мужаў знаёмы палкоўнік апазнаў і за руку з шэрагу вывеў. Слухала Люба — і не тое, што не верыла (які рэзон быў гэтай мінскай

фіфе ілгаш ім?), але й не надта каб да сэрца брала: сама дзеўка вінаватая, няма чаго было туды перціся. Святлана ж ледзь не з гонарам пра дачку распавядала. Было б чым ганарыцца...

Ну, вось, данасіла Люба да саракавога тыдня, і ў чэрвені нарадзіла. Спярга думала, адыдзе крыху — і вясялле зладзіць, але Славік зусім кволенькі адразу быў. З хваробы ў хваробу кідала — то білірубін павышаны, то ротавірус нейкі... «І адкуль гэтая трасца сыплецца, — усё здзіўлялася Любіна маці. — Жылі ж раней нейкі без гэтага...»

Ды й сама Люба паднабрала за цяжарнасць там, дзе і заўсёды празмерна было (матчына генетыка). Якія тут табе фоткі? На халеру яны трэба, калі сорамна будзе ў «Аднакласніках» павесіць?!

Ну і, да ўсяго, — са свякроўю будучай непаняткі пачаліся. Паехалі яны спярга са Славікам і Колям (так хлопца яе звалі) да яго бацькоў, што лагічна было — у тых трохпакаёўка, добра абстаўленая, дом маналітна-блочны. Карацей, кожа-рожа-хай-тэк, усе дзялы. Але не ўжыліся яны з маці — ці то кухню не падзялілі, ці, можа, Коло? Рыкнула свякроў раз на Любу, другі. А Любана не з тых, хто трымае: сабрала рэчы й вярнулася ў сталінку да бацькоў. Жыла там маці яе з дзіцінства. А наагул — яшчэ бабця ў пяцідзятыя са сваёй маці ў камуналыці гадалася. Прыбіралыя — дык толькі на Любінай памяці з'явілася. А так на двор хадзілі. Санвузел сумешчаны. Бацька Любін яго гаваннай заве — то бок гаўно і ванна разам.

На заўтра і Коля да іх прыехаў. Жыць пачалі ўпяцх. Ушаспех нават — калі ката лічыць. Бацькі — людзі вясельны. Самі ж у значна горшых умовах пачыналі. Ну, а пасля, кокуль абжыліся-ўладкаваліся, ізноў смаркатаю восень, шэрань і слота. Ніхто ўжо пра вясялле ўслых і не згадваў.

Колява ўніверсітэцкім вучыўся. На завочным. У райцэнтры тэхнікам скончыў і сантэхнікам працаваў. З халтурамі штосьці выходзіла, але не дужа яму гэта, ясная справа, падабалася. Цяжарнасць Любіна як снег звалілася, і Коля — з мамкінай падказкі, пэўна, — нават паспрабаваў быў намякнуць: маўляў, давай мо пакачаем, час цяпер незразумелы, універ во яму хоць бы скончыць. Але Люба цвёрда абсекла: не хочаш — не трэба: я й сама дзіцёнка выгадую. Але тады, як затрымка здарылася, і Люба не адразу з лёсам змірылася. Да апошняга спадзявалася, што гэта толькі затрымка. Сама яна на рынку працавала. Рэалізатаркай. А хто ж табе на рынку які дэкратны адпачынак аформіць — у яе й працоўнай не было. Ну а як?..

А тады ні ў аднай аптэцы тэсту на цяжарнасць не знайшлося. І паехаў Коля ў Мінск — у яго якраз сесія пачыналася — са слоічкам Любінай мацы, набыў тэст і, не дачакаўшыся вечара, ва ўніверскай прыбіральні ўсё і спраўдзіў. Так хацелася, каб адна рысачка

Мінск: mchb.gov.by

на тэсце праявілася, але ж не — праявілася дзве!..

Цяпер пра ўсё гэта са смехам згадваецца. А насамрэч — і не згадваецца ўжо. Нібыта й ваганняў ніякіх не было. Такі Славічак ладненькі й пацешненькі выйшаў. Цьху-цьху-цьху...

Карацей, засталася Люба дэ-юрэ «адзіночкай». А тут сяброўка з рынку параіла: ты схадзіла б у сацадзел, на дапамогу памперсную падала. І ў чаргу на кватэру запішыся, ці мала што? Ну, яна й пашла, і падала, і запісалася. Яе ўключылі ў нейкі нібыта хутчэйшы спіс — не самы хуткі, вядома ж: «Ну, вы ж разумець, цяпер галоўны прыярытэт для дзяржавы — мнагадзетныя сем'і. Ну, і пра маці-адзіночак мы таксама, канешне, помнім», — запэўнілі.

Дапамогі той і сапраўды толькі на два пачкі «памперсаў» хапала. Затое неўзабаве прыйшлі з сацадзела — правяраць, з кім яна ў кватэры жыве, як жыве і, зрэшты, ці жыве. Добра, што Колі дома не было. Прайшліся па пакоях, нават у шафу зазірнулі. Спыталі, чые красоўкі мужчынскія ў вітальні стаяць. Адказала: бацькавы. Пазіралі крыху падазрона, але нічога, абшлось. Сыйшлі.

І вось цяпер ізноў гэты сацадзел са сваёй акцыяй па падтрымцы малазабяспечаных катэгорыяў...

Люба прачытала на нейкім мамскім форуме, што пад маркай усталёўкі апавяшчальнікаў насамрэч праводзяць дагляд кватэр: ці сапраўды мнагадзетныя альбо «адзіночкі» тут жывуць, ці ложка дзіцячыя стаяць. Могуць і ў шафу зазірнуць (гэты факт асабліва абураў форумных змагароў) — паглядзець, якая вопратка на паліцах ляжыць. Хтосьці пісаў, нібыта прыйшлі так у кватэру, дзе шматдзетныя прапісаны, а там — толькі бабця з дзедам. Аказалася — яны на чарзе стаяць на жыллі, з бацькамі прапісаныя, а самі кватэру дэмаюць (ну як ты рэальна ўсямх у двухпакаёвай хрушчоўцы з 5-метровай кухняй памесцішся?). І суседзяў распыталі, ці часта яны

дзіцячыя енкі чуюць. А насамрэч — не чуюць. Гэта ў хрушчоўцы! Карацей, выкінулі тых мнагадзетных з ільготнай чаргі. «Давай, дасвіданія», як кажуць...

Пісалі, што Цыбуленка даў загад скараціць чэргі «нуждаючыхся», і вось пачаліся акцыі. Бястрашныя форумныя жыхары абурана лямантавалі: ды хай бы да мяне прыйшлі са сваімі пажарнымі апавяшчальнікамі — я б іх на парог не пусціў! А яшчэ дазваляць столь псаваць? Ды з якое радасці! Ды я б іх!..

Тое ж самае, дарэчы, і Любін бацька сказаў: паслаць іх куды падале — але маці абачліва запырэчыла: хай сабе ўсталяюць, і забудземся на іх. Нашто гусей дражніць? Ды й напраўду — а калі пажар? Праводка ж, пэўна, з пяцідзятыя гадоў не мянялася.

Званок у дзверы пачуўся праз тыдзень пасля тэлефанавання, калі Люба крыху страціла пільнасць, заспеўшы Коло дома: зайшоў перахапіць у абед. Коля прапанаваў не адчыняць, але Люба, завесішы фіранкі ў дзіцячым пакоі і замкнуўшы Коло з малым у «гаванне», дзе яны караблік пускалі (Славіку на ўсялякі пажарны шчэ й дунду ўсунула), усё ж адчыніла. На парозе стаяў мужык з перфаратарам і інструментальнай скрыняй. Са скрыні ён выцягнуў два апавяшчальнікі, падрабязна распавёў, як імі карыстацца (калі батарэйку мяняць, як чысціць). Збіраўся ўжо прадэманстраваць, як, уласна, апавяшчальнік апавяшчае, але Люба паверыла на слова, кінуўшы на дзверы пакоя, маўляў, дзіцёнак спіць. Таму й свідраваць нельга.

— Нашто вам час губляць. У вас жа, пэўна, шмат працы яшчэ. Мы самі ўсталюем. Бацька мой прыйдзе ўвечары і прыкруціць.

Мужчына не настойваў.

Калі ён ужо стаяў у дзвярах, з купальні пачуўся грукат.

— Гэта хто там у вас? — пацікавіўся ён.

— А-а, гэта кот. Ваду любіць піць з-пад крана. Напэўна, мыльніцу разварнуў.

17 (9)

ЧЫТАЛЬНЯ

— Кот? А-а... Усяго добрага.

Сацадзел Дзяржынскага раёна месціўся рыхтык у такім жа двухпавярховіку, як і Любіна кватэра. У цэнтры райцэнтра такіх будынкаў, абабітых звонку вагонкаю — іх па старой памяці называлі баракамі — захавалася нямала яшчэ з даваеннага часу. У іх пераважна месціліся ўсялякія ўстановы. Абстаноўка ўнутры была не проста спартанска. Тут хучэй падшоў бы эпітэт «жабрацкая»: рыпячая драўляная падлога з аблезлай фарбаю, патрэсканыя сцены, даўно не бялёная (ці: даўно бялёная) столь у жоўтых разводах. І сёй-той, хто ўваходзіў сюды з цвёрдым намерам прасіць і патрабаваць, ну, не тое, што пакідаў надзею, але тут жа губляў увесь імпат і рашучасць. Маўляў, калі начальства ў такіх умовах жыве, то што ўжо нам-смяротным...

Хіба што супрацоўніцы са сваімі баявымі макіяжнымі расфарбоўкамі й сучасныя кампутары з пляскаватымі маніторамі стваралі рэзкі дысбаланс з сірочасцю агульнай абстаноўкі. Ну і апавяшчальнікі, у вялізнай колькасці, нібы маленькія касмічныя апараты, прысмакталіся да жоўтае столі ўсіх калідораў і кабінетаў...

Начальнік сацыяльнага аддзела, вярнуўшыся з абедзеннага перапынку, з засяроджаным выглядам раскладваў пасьянс-павук, калі ў дзверы пагрукалі:

— Сяргей Аляксандравіч, вас просіць зайсці галава, — паведала бландзістая сакратарка. — І дадала: — Зараз.

— Добра, дзякуй. Нешта здарылася?

— Ды не. — Сакратарка прычыніла дзверы і, панізіўшы

голас, па-змоўніцку прамовіла. — Там у яго госць. Скажаў нікога не пускаць. Ужо дзве гадзіны сядзяць. Я на абед выходзіла, а яны там так і засталіся. Скрынку нейкую прывёз.

І, ужо ў дзвярах: — Нумары на машыне — з сямёркай...

— Знаёмцеся, гэта Алег Фёдаравіч. З Мінска да нас, — галава зрабіў шматзначную паўзу. Алег Фёдаравіч кінуў. Трымаўся ён ціха, але значна. Чамусьці ў Сяргея Фёдаравіча не ўзнікла сумневаў адносна месца яго працы.

Галава працягваў: — Думаю, што каму-каму, а не вам, Сяргей Аляксандравіч, трэба нагадваць, пад якім дэвізам праходзіў гэты год. Беражлівасць, беражлівасць і яшчэ раз беражлівасць. Між тым, не ўсе разумеюць гэта, патрабуючы ад дзяржавы, у цяперашніх няпростых варунках, часам неадэкватнай падтрымкі і нават апекі. Недаравальным марнатраўствам было б, калі б мы, тая, каму народ даверыў клопат пра сябе, сядзелі, склаўшы рукі, і пазіралі, нібы мышы з-пад веніка. — Галава важка заклаў руку за борт пінжака. — Ніякіх экстрэмісцкіх настройў у нашым горадзе, дзякуй богу, не назіраецца. Незарэгістраваныя арганізацыі сваю дэструктыўную дзейнасць у нас не праводзяць, як у Мінску, — тут Алег Фёдаравіч прыўзняў і пачаў ссоўваць бровы. Галава хутка выправіўся. — Як у Мінску праводзілі да нядаўняга часу. Стараннямі Алега Фёдаравіча і яго калег усе намаганні ворагаў нашага спакою і дабрабыту пацярпелі суцэльны крах.

Бровы госця рассунуліся, за няўшы свае ранейшыя пазіцыі.

— Так, у нас сацыяльная дзяржава. Між тым, шмат хто спрабуе на гэтым паразітаваць. І вы, Сяргей Аляксандравіч, цудоўна ведаеце, што вышэйшым кіраўніцтвам краіны пастаўлена задача выявіць гэтых нядобра сумленых грамадзян. Асабіста вам пастаўлена... Па пэўных падліках, каля паловы чаргавікоў, якія прэтэндуюць на ільготнае жыллё, насамрэч ніякіх прывілеяў не маюць. Наколькі паспяхова вамі як начальнікам сацыяльнага аддзела праводзіцца праца па вычлененні такіх элементаў? — нечакана рэзка ва ўпор запытаў галава Сяргея Аляксандравіча.

— Ды... працуем э-э... у штатным рэжыме. — Сяргей Аляксандравіч зразумеў, што цяпер вырашаецца ягоны лёс. — Ды як ты іх вычленіш, гэтых элементаў? Колькі нас, правяральшчыкаў, а колькі іх?..

Галава хітравата па-змоўніцку зірнуў на Алега Фёдаравіча.

— А вось таму таварышы з Мінска і прыехалі да нас. Каб досведом з намі падзяліцца. Гэта вам, Сяргей Аляксандравіч, не пасьянс раскладваць. Тут трэба дзейнічаць хутка й пэўна, — галава ледзь скрываў унутранае трыумфаванне ад выгляду раптоўна пачырванелага начальніка аддзела.

— Зірніце, калі ласка, вось на гэта. — Галава дастаў з вялікай скрыні, што стаяла за франкай, апавяшчальнік.

Сяргей Аляксандравіч узяў апарат, пакруціў у пальцах і паклаў на стол.

— Звычайны апік. Батарэйка толькі харошая. Такой на год а мо й на два хопіць. Не тое, што нашыя. Пару месяцаў — і капец.

Галава шырока пасміхаўся. Рэдка калі наладдзела бачыў шэф а ў нагэтулькі прыўзнятым настроі.

— А цяпер зірніце сюды, — галава развярнуў на 180 градусаў

манітор свайго кампутара. — Можце памахаць ручкай...

Агломшаны начальнік аддзела бачыў у маніторы... сваю патыліцу. Ён рэзка павярнуўся й зірнуў на столь. Са столі на яго глядзеў аўтаномны пажарны апавяшчальнік.

— Можце прайсці ў свой кабінет. Алег Фёдаравіч пазнаёміць вас з тэхнічнымі дэталямі вашай новай працы.

Люба ўжо стаяла ў дзвярах з вазком, збіраючыся выходзіць на дзённы шпацыр, як у вітальні забрыньчаў тэлефон.

— Алё?

— Сацадзел. Ці прымавалі вы да столі аўтаномны пажарны апавяшчальнік?

— Пакуль яшчэ не. Не паспелі, — не здолела ад такой нечаканкі схлусіць Люба. І хутка дадала: — Але яны знаходзяцца амаль пад столлю: адзін на лядоўні, другі на шафе, — усё-ткі схлусіла, глядзячы на «апікі», якія як ляжалі, так і ляжалі на тумбачы ў вітальні.

— Не, ведаеце, трэба ўсё ж прымаваць. Да нас паступаюць сігналы, што шмат у каго апавяшчальнікі не прымаваныя. Але ж, па нормах і інструкцыі, яны гарантывана дзейнічаюць толькі ў палажэнні пад столлю сетчаквай уніз. Зразумейце, нас жа таксама кантралююць. — Танальнасць голаса нечакана набыла штосьці, адрознае ад аўтаадказніка. — Вы ж не будзеце супраць, калі наш спецыяліст завітае да вас і ўсталюе іх?

— Ды вядома ж, калі ласка...

— Вось і добра. Там, дарэчы, у вас хучэй за ўсё адзін бракаваны трапіўся. Заадно і замініць...

▶ АПОВЕД

АПОШНІ СВІТАНАК

Антось УЛАСЕНКА

Ізноў дождж, дробны, пранізлівы. Ізноў Лукішскі пляц — на світанку апошняга дня. І ўсё як быццам бы ўпершыню: і тыя кайданы, і тое шэрае неба над галавою. Зноўку пішу з-пад шыбеніцы, не цямячы ні халеры, хто ж я такі насамрэч: першы беларускі рэвалюцыянер Кастусь Каліноўскі? альбо polski dyktator Litwy Wincenty Konstanty Kalinowski? гарадзенскі шляхціц Ігнат Вітажэнец, што асеў у віленскіх Святаянскіх мурах? ці Вікенцій Калиновский, «самолюбивый безумный мятежник» і «мифический герой» з савецкіх падручнікаў? ці ж Яська-гаспадар з-пад Вільні, з дзядоў-прадзедоў мужык? а мо і lietuvos nacionalinis didvyris Kostas Kalinauskas? Не ведаю, не памятаю, не разумею...

І бачыцца праз імжу дзясяты тралейбус, што ідзе на Антокаль. І чуецца знаёмы пшчотны голас:

«Stotelė Lukiškės. Kita — Kražių stotelė». З тралейбуса выцякае натоўп еўрапейскіх турыстаў з «мыльніцамі», якія сёння адмыслова сабраліся, каб паглядзець на маё павешанне. Калі ласка, калі ласка, запрашайма ўвесь паспаліты люд!

А паліцмейстары ўжо вядуць мяне да будынка Lietuvos muzikos ir teatro akademija, з вокнаў якога льецца маркотная фартэпійная музыка. Што гэта: «Развітанне з Радзімай» Міхала Агінскага ці «Pożegnanie Ojczyzny» Michała Kleofasa Ogińskiego? Ніяк не пазнаю... Але ж навошта нам у той бок? Тамака няма маёй збавіцельці, шыбеніцы, адно толькі крыж ахвярам савецкага генадышу ды музей КДБ. Не, толькі не туды, прашу, прашу, толькі не ў НКВДэшныя катавальні...

Нібы пачулі. Канвой заварочвае, і вось я ўжо гляджу на касцёл святых Якуба і Піліпа, а пад самымі ягонымі мурамі бачу драўляны крыж, які паставяць тут з нагоды маёй смерці. Але ці ж маёй? Бо дата нараджэння на мемарыяльнай пліце не тая, ды і шыбеніца, здаецца, стаяла не на тым месцы. Здаецца... Ні ў чым ужо я не ўпэўнены. Столькі разоў даводзілася тут памираць, а цяпер і месца ўласнага пахавання не ўзгадаю: часам прыемна думаць, быццам рэшткі мае знайшлі прытулак непадалёк — на вяршыні Замкавай гары,

а часам не-не, ды і прымоўца агульная магіла ў вёсачцы Плябань Маладзечанскага павета.

Можна, усё гэта здарылася не самою? Не я рыхтаваў паўстанне, не я сядзеў у дамініканцаў, не я пісаў пісьмо do ludu Białoruskiego z-pod szybienicy... Але хто ж тады? Мо так і пачынаецца вар'яцтва? Не ведаю. Ды што наогул я ведаю, калі нават дату сённяшняю не назава дакладна — ці то дзясятага, ці то дваццаць другога сакавіка.

Але паліцмейстар падштурхоўвае ў спіну, і мы праз натоўп рушым да шыбеніцы. Час ужо пераваліў за дзясцяць гадзін, а сонейка ўсё ніяк не асветліць гэтую золку раницу. Дажджыць.

Смела іду наперад. Трымаю сціснуты кулак ля сэрца і шукаю вачыма знаёмыя твары. Іх няма: усё гэта людзі не майго часу — чужыя, незразумелыя. Хто яны? Беларусы, краёўцы, ліцвіны, тутэйшыя, крывічы? Не разабраць. Іхнімі вачыма быццам глядзяць будучыя пакаленні майго народа і моляць: «Дай нам параду. Натхні нас. Ратуй нас».

Якой ж вы вам яшчэ парады? Зноў і зноў праходжу я свой шлях ад пачатку да самага канца, не баючыся і не азіраючыся. Вось і цяпер крочу да шыбеніцы, горда і годна трымаючы галаву. Ссечаны плечымі, але незламаны. Ці мала вам такога прыкладу? Колькі яшчэ разоў падьмацца мне на сваю Лукішскую Галгофу, покі вы не ўцяміце, што вам рабіць, каб удыхнуць волі?

У вацах вашых сумнеў. Бы кажаце: «Ты ж зараз загінеш. Як і з цябе прыклад? Пабойся Бога, чаму ты здольны нас навучыць?».

Так, загіну. І што з таго? Я ўжо безліч разоў паміраў за вас і буду паміраць нанова, пакуль не ачуняеце. Буду, ведаце ж, рыхтаваць паўстанні, пісаць лісты дзецюкам сваім і бянтэжыць людскія сэрцы думкамі пра бліzkую волю. І шчэ не аднойчы будзе той самы дождж, і той самы Лукішскі пляц — на світанку апошняга дня...

Але кожны раз перад смерцю кат скідвае з мяне кайданы — вы ж са сваімі не растаецеся да самай труны.

Маўчаць. Апускаюць вочы. Як заўсёды.

Гляджу на іх, але не знаходжу той адзінай, якую больш за ўсё жадаю пабачыць. Дзе ты, мая галубка, Марыська мая чарнаброва? Чаму цябе няма побач? Няўжо — страшэнная думка — няўжо і ты нерэальная, як астатнія маё жыццё? Тады, атрымліваецца, не было ніякай Марыі з Ямантаў, а была адно алегорыя маёй зямлі, у якую я бязмерна закаханы... Добра, няхай так. Я гатовы адмовіцца хоць бы і ад кахання зямнога, каб толькі вы здолелі адчуць сапраўдную любоў да роднага краю.

Няма на пляцы і здрадніка. Хачу верыць, што сумленне не дазволіла б Вітаўту Парфіяновічу прыйсці сюды, што ў гэтым момант ён спавадаецца перад святымі абразамі, зразумейшы, якое вялікае зло ўчыніў. Хачу верыць...

Мінорнае «Развітанне з Радзімай» з вакон музычнай акадэміі тым часам змяняецца мажорным «Паланэзам смерці».

І бачу постаць мніха на званіцы святых Якуба і Піліпа. Бі, братка, бі ў званы! Чаго ж ты марудзіш? Няхай яны аплачуць мой канец,

няхай звон той разнясецца па-над Вільняй, скліча сонейка, вясну ды надзею на гэтую шматпакутную зямельку.

А вось і ты, мая ратавальніца — сумна працягваеш да мяне пяццю. Людзі навокал распльваюцца і марнеюць, сумяшчаюцца прастора і час, бльгтаюцца мары і ўспаміны. То прымоўца зімова плошча, залітая крывёю, дзесь далёка; то — гандлёвыя намётны Казюкоў увесну. І над усім лунаюць бел-чырвона-белыя сцягі.

Грымяць барабаны. Узыходжу на эшафот. На шыю накідваюць вяроўку, скідваюць з ног кайданы. Зачытаюць мурарэўскую канфірмацыю.

А сонца ўсё няма, а дождж усё ліе. Так і не дацягну да сапраўднай вясны. На жаль.

Кідаю апошні зір на свой народ, з чымі лёсам звязаны навечна, — і не веру вачам! Усе як адзін выпрамяляюць спіны, усміхаюцца і пачынаюць пляскаць у ладкі, не зважаючы на шыкаючых паліцмейстараў. Няўжо?! Няўжо нарэшце хоць штосьці?.. Значыцца, ёсць шанец...

Галава ідзе кругам. Звіняць званы, грымяць барабаны, пляскаюць у далоні людзі, ільцеца пошчак дажджу.

Я, Кастусь Каліноўскі, сын зямлі беларускай, у фінальных імгненні свайго жыцця крычу ў шэрае неба, як крычаў незлічоныя разы да таго і буду крычаць зноў і зноў:

— Каго любіш?

І кожны раз, робячы апошні крок з эшафота, спадзяюся. Хачу. Жадаю. Прагну пачуць у адказ: — Беларусь!

▶ ВЕРШЫ

НА ПОЎДЗЕНЬ АД ПАЎНОЧНАЙ КАРЭІ

Андрэй ХАДАНОВІЧ

Цягнік Чыкага-Токія

Сёння я дабіраўся
з Чыкага ў Токія на цягніку,
бо калі самалёт ляціць 13 гадзінаў,
гэта ўжо цягнік.

Гэта як стартваць у Берасці
і цэлую ноч ехаць у Гомель,
адсочваючы па маніторы
рух свайго цягніка,
што мусіць абгануць Ціхі Акіян
праз Канаду, Аляску,
Камчатку і Сахалін.

У агульным вагоне
гучыць класічная музыка.
Па калідоры праходзяць
бездакорна ветлівыя правадніцы,
разносячы рысавыя крэкеры.

Бліжэй да адзінацатай,
ужо за канадскай мяжой,
пасажырам прапануюць найлепшае
у Фаніпалі
слівовае віно з лёдам —
і я адчуваю, як у цемры, за ілюмінатарамі
вагона,
расцітаюць слівы, вішні і сакуры.

Апоўначы
у Петрапаўлаўску-Камчацкім
у цягнік заходзяць цёртыя жыццём
мужчыны,
прапануючы памяняць украінскія грыўны
на японскія ены.

А пад раніцу ў Сапара
вагон запаўняюць мясцовыя бабулькі,
з гучным крыкам просячы купіць
яшчэ цёплае сакэ,
свежазатаваныя хатнія сушы
і самаробныя нэцкэ
у выглядзе плюшавых мядзведзікаў,
якімі ім тут выдаюць зарплату.

Цягнік набліжаецца да станцыі
прызначэння.

Машыніст з японскім прозвішчам,
што адзін у адзін супадае з тваім, любая,
у апошні раз звяртаецца да пасажыраў
на прыўкраснай беларускай мове
з ледзь прыкметным паўночна-карэйскім
акцэнтам.

А я ў чарговы раз думаю, як гэта сумна:
большую частку дарогі
зноў ехаць без цябе,
бо ты сышла яшчэ ў Аранчыцах,
а я паехаў далей.

Раманы

Ён нарадзіўся на пачатку ХХ ст.
Праз дваццаць год выдаў свой першы
раман,
які адразу быў перакладзены на дваццаць
моваў.

Герой, дваццацігадовы паэт,
расчароўваецца ў творчасці,
але потым прыходзіць у літаратурны
музей,
закохваецца ў прыгожую супрацоўніцу,
дабіваецца яе кахання, зноў пачынае
пісаць,
але неўзабаве памірае ў ейных абдымках,
так і не паспеўшы нічога пакінуць
нашчадкам.

У сябе на радзіме
раманіст атрымаў усе магчымыя
ўзнагароды
і быў прызнаны жывым класікам.

Праз дваццаць год літаратурнай
дзеянасці
ён быў вылучаны на Нобелеўскую прэмію,
якой не атрымаў,
што моцна абурыла ўсіх ягоных землякоў.

Яшчэ праз дваццаць год
ён памёр у сваім ложку,
так больш і не напісаўшы ніводнага
рамана.

У год смерці класіка
ў яго родным горадзе быў заснаваны
літаратурны музей,

©Dona www.budama.org

а трохі пазней — надрукаваны каляровы
буклет
пра ягоныя жыццё і творчасць,
якім праз дваццаць год малады наведнік
музею,
паэт-пачатковец,
захінуў ад ліўня прыгожую экскурсаводку,
што сама ніколі б не наважылася
так абысціся з каштоўным рарытэтам.

Праз дваццаць дзён
ён прыйшоў да яе на працу —
у панядзелак, калі ў музеі быў выходны
і ніхто не замінаў прызнацца ў кахання.

Яшчэ праз дваццаць дзён,
напісаўшы свой найлепшы любоўны верш,
ён наважыўся папрасіць у дзяўчыны рукі,
якую атрымаў,
што моцна абурыла ўсіх ейных землякоў.

Яшчэ праз дваццаць дзён,
упершыню займаючыся з ёй каханнем,
ён падумаў, што вельмі ўдзячны класіку
і абавязкова перачытае ягоны раман.

Праз дваццаць год ён памёр у сваім ложку
ў абдымках прыгожай жонкі,
якая да канца жыцця
працавала экскурсаводкай у музеі,
так больш і не завёўшы
ніводнага рамана.

Цяжка сказаць, які з двух атрымаўся
лепшым.

Пасярэдзіне вялікага возера
пад праліўным дажджом
высока ў неба б'е фантан,
як помнік
чыстаму мастацтву.

Вершык для Тэадора Адорна

«Яны нічога не ведаюць пра нас», —
кажа мне знаёмая,
варшаўская пісьменніца.

«Вядома ж, — адказваю ёй,
паказваючы на Скарыну з кухлем
на свайй майцы. —
Усе пытаюць, што гэта за чубак
з півам».

«Гэта што, — кажа яна, —
адзін сёння запытаўся:
«Польшча — гэта дзе?»
А потым яго азарыла:
«А, ведаю, Аўшвіц!»

Уяўляеш, Андрэю,
адзіная асацыяцыя з палякамі».

«З беларусамі і такой няма», —
кажу ёй.

А потым мяне азарыла:

«Не, і ў нас ёсць свой Аўшвіц,
і ты нават ведаеш яго прозвішча».

Высокія тэхналогіі

Яблыкі ў Паўднёвай Карэі
нашмат большыя і саладзейшыя,
бо растуць адразу ў спецыяльных
упакоўках.

«Плады высокіх тэхналогіяў», —
жартуе адзін падарожнік.

«Садавіна Samsung», —
працягвае другі.

«Яблыкі Apple», —
дадае трэці.

Кіроўцу-карэйцу падабаецца,
і ён пляскае проста на хаду,
не здымаючы са стэрна
адной далоні.

Інь і Ян,
або Вадзяністая бульба

Хто можа прыйсці на сустрэчу
з беларускім літаратарам
на аддзяленне русістыкі ўніверсітэта
ў няблізкіх ваколіцах Сеулу?

Яна мела такія вейкі,
што веер быў непатрэбны.

Ейны голас звінеў,
як карэйскія звяночкі,
збіраючы ўсіх навакольных турыстаў,
што слухалі разам са мной.

Яна папрасіла зваць яе Інай,
хоць так напраўду ейнае імя Ін Янь.
А, можа, нават Ін Ян?

Яе расійская мова
была таямнічая, як усходнія іерогліфы,
і магла значыць усё, што заўгодна.

«У вас ёсць відзіная картошка?»

Вадзяністая?
Я на адным дыханні
прачытаў ёй лекцыю пра бульбу
як крыніцу жыццёвай энергіі
і сэксуальнасці беларускіх мужчынаў.

Але яна відавочна хацела чагосьці
іншага:
«У вас ёсць відзіная картошка?»

Я расказаў ёй рамантычную гісторыю
пра студэнта і студэнтку, што паехалі
на бульбу
і аднойчы так прамоклі пад дажджом,
што дагтуль жывуць разам.

Кроплі дажджу
стукалі па ўніверсітэцкім ганку,
не крапаючы ейных веек,
а яна, ужо ледзь не плачучы,
паўтарала: «У вас ёсць відзіная
картошка?»

І тут да мяне дайшло.
Дай Бог здароўя прарэктару,
у кішэні якога знікла мая апошняя
візітоўка:

цяпер я маю законную нагоду
уласнаручна накрэмзаць ёй усё, што
захачу.

«Я буду пісаць вам, — пабязчала Ін Ян. —
А калі вы раптам забудзеце, хто я,
пароль: вадзяністая бульба».

Я не забуду.

19 (11)

ПЕРАКЛАД

▶ НАВЭЛЫ

ТЭАТР У ВАКНЕ

Ільзе АЙХІНГЭР

Жанчына абAPERлася на падвагонне і вызірнула на вуліцу. Вечер налятаў лёгкімі павевамі ад ракі і не прыносіў нічога новага. У жынчыны быў засяроджаны позірк цікаўных ненасытных людзей. Але яшчэ ніхто не зрабіў ёй задавальнення апынуцца пад коламі машыны перад ейным домам. Да таго ж яна жыла на перадапошнім паверсе, і дарога была далёка ўнізе. Толькі шум лёгка падымаўся наверх. Усё астатняе было далёка ўнізе. Калі яна ўжо хацела адыйсці ад акна, то заўважыла, што стары ў доме на супраць запаліў святло. Паколькі яшчэ было светла, тая лямпачка была ледзь заўважная. Яна стварала тое ж дзіўнае ўражанне, што і вулічныя ліхтары ў промнях сонца. Нібыта нехта запаліў свечкі на сваім акне да таго, як працэсія

пакінула царкву. Жанчына засталася глядзець. Стары адчыніў акно і заківаў галавой у ейны бок. «Гэта ён мне?» — падумала жанчына. Кватэра над ёй была пустая, а знізу была майстэрня, якая ў гэты час ужо зачыненая. Яна крыху нахіліла галаву. Стары зноў заківаў. Ён крануў свой лоб, заўважыў, што не мае капелюша, і знік углыбіні пакоя.

Ён хутка вярнуўся ў капелюшы і паліто. Стары зняў капялюш і пасміхнуўся. Потым ён выцягнуў з кішэні белую насоўку і пачаў махаць. Спачатку асцярожна, затым усё хутчэй. Ён звесіўся з акна, і жанчына баялася, што ён можа вываліцца. Яна зрабіла крок назад, але гэта нібыта толькі падбукторвала яго. Стары выпусціў з рук насоўку, зняў з шыі шалік — вялікі стракаты шалік, — цяпер той лунаў у вакне. Стары пасміхаўся. Калі жанчына зрабіла яшчэ крок назад, стары рэзкім рухам скінуў капялюш і абматаў шалік вакол галавы нібы цюрбан. Потым ён скрыжаваў рукі на грудзях і пакланіўся. Падымаючы галаву, ён падміргваў левым вокам, нібыта між імі існуе нейкая таемная дамова. Усё гэта падабалася жанчыне, пакуль раптам яна не ўбачыла толькі ягоныя ногі ў тонкіх залатаных аксамітных штанах, якія боўталіся ў паветры. Ён стаяў на галаве. Калі з'явіўся ягоны твар, чырвоны, разгарацаны і лагодны твар, яна ўжо выклікала паліцыю.

Стары захінуўся ў ільняны абрус, з'яўляўся па чарзе ў двух сваіх вокнах, а жанчына ў гэты час ужо магла адрозніць сярод званкоў трамвая і прыглушанага шума вуліцы гук сірэны паліцэйскай машыны. Ейнае тлумачэнне прагучала не вельмі зразумела, а голас быў усхваляваны. Стары засмяўся, ад гэтага на ягоным твары былі відны глыбокія маршчыны. Потым ён нейкім няпэўным рухам нібы зняў далонню ўсмяшку з твара, пасур'эзнеў. Здалося, нейкае імгненне ён трымаў тую ўсмяшку ў руцэ, а затым кінуў яе наперад. Толькі калі машына з'явілася за рагом вуліцы, жанчына змагла адарваць ад яго позірк.

Ледзь дыхаючы, яна спустылася. Вакол паліцэйскай машыны сабраўся натоўп. Паліцыянты заскочылі ў дом, за імі жанчына

і іншыя людзі. Калі паліцыянты паспрабавалі выгнаць іх, яны ў адзін голас заявілі, што жывуць тут. Некаторыя падняліся на апошні паверх. Стоячы на сходах, яны назіралі, як мужчыны ўзламалі дзверы, пасля таго, як на грукат ніхто не адчыніў, званок, відаць, не працаваў. Яны дзейнічалі хутка і з такой упэўненасцю, якой мог бы пазайздросціць любы ўзломшчык. Яны апынуліся ў калідоры, вокны якога выходзілі на двор, і не гублялі ні секунды. Двое з іх знялі боты і пракраліся ў кватэру. Ужо цягнулася яны наткнуліся на вешалку з вопраткай, заўважылі святло ў канцы вузкага праходу — і пайшлі на яго. Жанчына ішла за імі.

Калі дзверы адчыніліся, стары ўсё яшчэ стаяў ля акна спінай да іх. У яго на галаве была вялікая белая падушка, якую

ён час ад часу здымаў, нібыта тлумачыў камусьці, што хоча спаць. На плячах у яго быў кілім, які раней ляжаў на падлозе. Стары быў глухаваты, таму ён не азірнуўся нават, калі мужчыны стаялі зусім блізка ад яго, а жанчына глядзела паўз яго на сваё цёмнае вакно.

Майстэрня знізу, як жанчына і думала, была зачыненая. Але ў кватэру зверху ўжо, мусіць, засялілася новая сям'я. У адным з асветленых пакояў быў дзіцячы ложак, а ў ім стаяў маленькі хлопчык. Ён таксама трымаў падушку на галаве і коўдру на плячах. Хлопчык падскочыў, памахаў рукой, яго перапаўняла радасць. Ён засмяўся, правёў далонню па твары, пасур'эзнеў. Здалося, нейкае імгненне ён трымаў сваю ўсмяшку ў руцэ. А затым кінуў яе з усяе моцы ў твар паліцыянтам.

КАЗКА ПРА МАЛЕНЬКАГА СПАДАРА МОРЫЦА, У ЯКОГА З'ЯВІЛАСЯ ЛЫСІНА

Вольф БІРМАН

Жыў некалі адзін маленькі сталы спадар, якога звалі спадар Морыц. У яго былі вялікія боты і чорнае паліто, а яшчэ даўгі чорны парасон, які ён часта браў з сабой, ідучы на шпацыр.

Калі прыйшла даўгая зіма, найдаўжэйшая зіма ўсіх часоў у Берліне, людзі сталі часцей злавацца. Кіроўцы ляліся, бо дарогі былі надта слізкія, і машыны заносіла. Рэгулёўшчыкі ляліся, таму што ім увесь час даводзілася стаяць на холадзе. Гандляркі ляліся, бо ў іхніх крамах было вельмі халодна. Працоўныя са смецівазаў ляліся, таму што снег не сканчаўся. Малочнік ляўся, бо ў бітонах замёрзла малако. Дзеці ляліся, таму што іхнія вушы пазамярзлі да чырвані, а сабакі ўжо нават не брахалі ад злосці на холад, яны толькі дрыжэлі і стукалі зубамі ад морозу, і ад гэтага здаваліся раў'юшанымі.

У адзін з такіх халодных снежных дзён спадар Морыц выйшаў прагуляцца ў сваім сінім капялюшы. Ён думаў: «Якія ж злыя людзі навокал, самы час, каб зноў прыйшоў лета і выраслі кветкі!»

І вось ён ішоў з такімі думкамі праз натоўп на кірмашы, дзе паўсюль ляліся людзі. А ў гэты

час неверагодна хутка вырасталі крокусы, цюльпаны і ландышы, ружы і гваздікі, дзьмухаўцы і маргарыткі. Але ён гэтага зусім не заўважаў, хоць ягоны капялюш ужо даўно прыўзняўся над галавой, бо кветак станаўлася ўсё больш і яны раслі вышэй і вышэй.

Адна жанчына спынілася перад ім і сказала: «Вой, якія ж

прыгожыя кветкі растуць у Вас на галаве!». «Кветкі ў мяне на галаве! — ускрыкнуў спадар Морыц. — Быць такога не можа!»

«Можа! Зірніце вось у вітрыну, там відаць Вашае адлюстраванне. Дазвольце сарваць адну кветачку?» Спадар Морыц убачыў у сваім адлюстраванні ў вітрыне, што на ягонай галаве насамрэч растуць кветкі, рознакаляровыя

і вялікія, усялякіх відаў, і ён сказаў: «Ды на здароўе, калі Вы хочаце кветку...».

«Мне б хацелася невялічкую ружу», — сказала жанчына і сарвала адну кветку.

«А мне б гваздік для майго браціка», — папрасіла маленькая дзяўчынка, і спадар Морыц нахіліўся, каб дзяўчо змагло дастаць да ягонай галавы. Але яму не давалося нахіляцца вельмі нізка, бо ён быў крыху меншы за іншых мужчынаў. Шмат людзей падыйшлі, каб сарваць сабе кветку з галавы маленькага спадара Морыца. Яму зусім не было балюча, а кветкі вырасталі наноў. Ад гэтага было крыху казытна, нібыта нехта пяшчотна гладзіў па галаве. Спадар Морыц быў рады, што пасярод халоднай зімы ён мог дараць людзям кветкі. Людзей станаўлася ўсё больш, яны смяяліся і дзівіліся, зрывалі кветкі з галавы маленькага спадара Морыца. І ніхто з тых, што атрымалі кветкі, не сказаў ніводнага злага слова ў той дзень.

Нечакана з'явіўся паліцыянт Макс Кункэль. Макс Кункэль вось ужо дзесяць гадоў быў дзяжурным паліцыянтам на кірмашы, але такога ён яшчэ ніколі не бачыў! Мужчына з кветкамі на галаве! Ён ледзь праціснуўся праз усіх гэтых людзей, а, калі апынуўся каля маленькага спада-

ра Морыца, закрываў: «Гэта яшчэ што такое? Кветкі на галаве, спадарства! Пакажыце зараз жа Ваш пашпарт!».

Маленькі спадар Морыц шукаў ды і кажа ў адчаі: «Ён жа заўсёды быў пры мне, заўсёды быў у кішэні!».

І чым болей ён шукаў, тым хутчэй знікалі кветкі з ягонай галавы.

«Ага, — сказаў паліцыянт Макс Кункэль. — Як кветкі на галаве — дык ёсць, а пашпарта ў кішэні няма!»

Спадар Морыц працягваў шукаць пашпарта, баючыся паліцыянта, і ўсё больш засмучаўся ды чырванеў, і чым болей ён шукаў (нават у падкладцы курткі), тым хутчэй знікалі кветкі, а ягоны капялюш паступова апускаўся на галаву. У адчаі спадар Морыц зняў капялюш, і ўбачыў, што там, у патрапаным гумовым футарале ляжыць пашпарт. Але што ж гэта? Ягоныя валасы зніклі! Ніводнай валасінкі больш не было на галаве маленькага спадара Морыца. Ён разгублена правёў далонню па лысай галаве і хуценька надзеў капялюш. «Ну вось і пашпарт, — спакойна сказаў паліцыянт Макс Кункэль. — Але ж і кветак ужо няма ў Вас на галаве!»

«Няма...» — адказаў спадар Морыц, сваёй свой пашпарт і пабег, наколькі хутка можна бегчы па слізкіх вуліцах, дадому. А дома ён доўга стаяў перад лостэркам і паўтараў сабе: «Цяпер у цябе лысіна, спадар Морыц!».

Пераклад з нямецкай Наталлі Рудак

САТЫРЫКОН

20 (12)

ФЕЛЬТОН

АГРЫЗКІ

Кузьма ВЯСЭЛЫ

У школе яго амаль не заўважалі. Ва ўніверсітэце не заўважалі таксама. Дзякуючы маці, што працавала ў бухгалтэрыі аддзела адукацыі, ён імкліва зрабіў кар’еру — ад настаўніка да дырэктара школы. Далей кар’ерны рост застопарыўся. Начальнік аддзела адукацыі, якой маці дырэктара дапамагала ўдала размяркоўваць казённыя будаўнічыя матэрыялы для ўласных патрэб, пайшла на пенсію.

На працягу дзесяці гадоў Сан Саныч праседжаў дырэктарскія штаны з патаемным жаданнем пераскочыць у раённую адміністрацыю абласнога цэнтру. Але там яго не дужа чакалі, хаця па інтэлектуальных здольнасцях ён ідэальна падыходзіў для пасады важнага чыноўніка з вялікімі амбіцыямі і мінімальным розумам.

— Сукі-лядзі, — вылаяўся Сан Саныч, калі ўбачыў, як выхаванцы ягонай школы раскідвалі ў двары агрызкі ад яблык.

— Вырадкі, — падтрымаў шэфа пузаценькі і ружовашчокі намеснік па гаспадарчых пытаннях Віталь Аляксеевіч.

Яны ўдвох на ўскрайку школьнага двара абмяркоўвалі цэны на патрыманыя аўтамабілі. На вуліцы стаяла цёплае майскае надвор’е. Заканчваўся навучальны год. Словам, можна было крыху перадыхнуць ад напружанага працоўнага дня.

За школьным плотам прадэфіліравала маладая прыгажуня ў кароткай спадніцы. Віталь Аляксеевіч правёў яе пажадным позіркам і аблізнуўся.

— Адзержці б такую... — летучына заўважыў намеснік па гаспадарчых пытаннях.

Сан Саныч уважліва паглядзеў на дзяўчыну, ацаніў і з выглядам профі ўдакладніў:

— Такую і ўпяцярх можна... Пачулася дружнае: «Гы-гы-гы».

У амурных справах Сан Саныч быў добра падкаваны. За 40 гадоў ён паспеў двойчы ажаніцца і развесціся, зрабіў траіх дзяцей і падбраць палубоўніцу з ліку маладых спецыялістаў. Цяпер ён жыў з 25-гадовай настаўніцай рускай мовы і літаратуры ў інтэрнаце, размешчаным непадалёку ад школы, і актыўна будаваў дачу за горадам, каб неўзабаве перабрацца жыць туды. На будаўніцтва ішлі старыя школьныя дзверы і аконныя рамы, цэглы, цэмент і іншы казённы інвентар, які Сан Саныч рэгулярна і старанна вывозіў на сваёй машыне з навучальнай установы, не зважаючы на цікаўныя позіркі настаўнікаў.

У савецкі час такога прадпрымальнага лавеласа даўно выгналі б з работы за амаральшчыну, ды яшчэ некалькі гадоў за злоўжыванне службовым становішчам уляпілі б. Але сучаснае пакаленне кіраўнікоў паводзіла сябе нахабна і беспакарана. Тое, чым займаўся Сан Саныч, мела яшчэ надта малыя маштабы. Вось, скажам, 63-гадовы мэр горада ўсіх сваіх палубоўніц забяспечыў бясплатнымі кватэрамі, а яго аднагодак губернатар за 8 гадоў

самаахвярна працаваў на карысць роднай дзяржавы пабудоваў у прыгарадзе ажно 5 катэджаў. Нядзіўна, што і падначаленыя імкнуліся не адставаць у карупцыйным марафоне ад кіраўнікоў вышэйшага звяна...

Сан Саныч з апанураным выглядам, які яскрава сведчыў пра стаўленне дырэктара да сваёй работы, пайшоў збіраць па двары агрызкі і выкідваць іх у густыя кусты ля кветкавых клумбаў.

На вачах Сан Саныча трое падлеткаў пачалі футбольны агрызкі. Дырэктар такога нахабства стрываць не мог.

— Бля... Мігам падабралі і выкінулі ў сметніцу! — злосна запатрабаваў Сан Саныч, ледзь стрымліваючыся, каб не запусціць у школьнікаў якой-небудзь арматурынай.

— Падонкі і далба... бы... — тут жа пацвердзіў Віталь Аляксеевіч. — Наплодзяць дурні дзяцей і вешаюць іх потым нам на шыю...

Кантынгент, які вучыўся ў Сан Саныча, не вызначаўся асаблівымі дасягненнямі ў алімпіядах і конкурсах. Тым не менш, дырэктар марыў зрабіць са школы кадэцкае вучылішча, нягледзячы на тое, што навучальную ўстанову наведвала шмат дзяцей з разумовымі і фізічнымі адхіленнямі. Ды і добрыя педагогі ўжо даўно разбегліся са школы, дзе пасля прыходу Сан Саныча панавала поўная анархія. Дырэктар абьякава ставіўся да праблем калектыву, кадровай работы і прафесійнага росту настаўнікаў, якіх лічыў быдлам. Прэміі за ўдарную работу дзяліліся паміж асобамі, набліжанымі да кіраўніка з улікам ягоных спецыфічных густаў і сімпатый.

Вярнуўшыся ў кабінет, Сан Саныч патэлефанаваў свайму калегу ў музычную гімназію.

— Прыпылены дырэктар слухае, — пачуўся ў трубку сонны голас 60-гадовага Анатоля Міхайлавіча.

— Вы так з усімі вітаецеся? — усміхнуўся Сан Саныч і дадаў: — Гапанок турбуе...

— Што вам усім трэба ад старога і хворага чалавека? Не дадучы спакойна памерці на рабочым месцы ці хаця б паспаць...

У Анатоля Міхайлавіча ўжо даўно з-за ўзросту, злоўжывання алкаголем і дыябету назіраліся неадэкватныя паводзіны. Дырэктар мог спакойна пераблытаць будні з выхаднымі і прыйсці ў гімназію ў трыко, а потым шчыра здзіўляцца, чаму ў нядзелю ідуць заняткі. Аднак пакідаць пасаду Анатоль Міхайлавіч не збіраўся, хаця ўжо нават з цяжкасцю перасоўваў ногі. Хто ж добраахвотна пакіне месца, дзе можна выпісваць на «верных людзей» унушальныя прэміі, якія потым асядуць у дырэктарскіх кішэнях?

Нягледзячы на тое, што яго адпраўлялі на пенсію, Анатоль Міхайлавіч да апошняга страчыў скаргі на ворагаў, няўдзячных настаўнікаў, хадзіў па кабінетах розных начальнікаў і нават пабываў на прыёме ў губернатара, дзе даказваў сваю незаменнасць і высокі прафесіяналізм. І гэта пры тым, што браў з бацькоў пры паступленні іх дзяцей у гімназію па 250 долараў. Ды і падчас праверак у навучальнай установе пастаянна выяўлялася безліч недахопаў.

На ўсіх калегіях начальнік заклікаў падначаленых да дысцыплінаванасці, сумленнасці і прыстойнасці, а сам цішком дабудоўваў другі катэдж ды раз’язджаў на новым службовым «Фальксваген Пасат» па ўласных справах па ўсёй вобласці

Але пасаду ўсё ж давалося пакінуць. Анатоль Міхайлавіч моцна шкадаваў страчаных магчымасцяў, бо ўжо не мог запрасіць у кабінет маладых дзяўчат-педагогаў для таго, каб мімаходам прыабняць па-бацькоўску за плечы ды незарок пакласці руку на аголеную каленку...

Сан Саныч часта званіў старэйшаму калегу, каб той падзяліўся «перадавым» вопытам кіраўніцтва. Вось і напярэдадні пенсіі Анатоля Міхайлавіча хацеў вырашыць некалькі важных пытанняў.

Пасля «карысных» парадаў Сан Саныч паехаў у раённы аддзел адукацыі, які ўзначальваў колішні настаўнік фізкультуры Юрый Мікалаевіч. Начальнік усіх дырэктараў школ называў па-панібрацку — Коля, Саня, Валя, Люда, Наташа, не зважаючы на іх узрост і элементарныя нормы этыкету, а таксама мог паслаць без лішніх сантыметраў любога падначаленага далёка-далёка і глыбока-глыбока. На любоўным фронце ён быў паслядоўнікам амурунай стратэгіі Сан Саныча: чым больш — тым лепш. У 45 гадоў павёў другую дачку ў першы клас і амаль адначасова стаў бацькам трэці раз.

Палова супрацоўнікаў аддзела адукацыі на працу амаль не хадзіла, прынамсі ў другую палову дня. Гэта дазвалялася толькі асабліва блізім да начальніка людзям. За іх усю цячку цягнулі іншыя, тыя, хто з-за свайго інтэлекту не карыстаўся аўтарытэтам у шэфа і хто ў ягоных вачах быў заўсёды ва ўсім вінаваты.

Юрый Мікалаевіч працаваў не любіў, а любіў, спасылаючыся на пільныя справы, знікнуць невядома дзе, з кім і на колькі. На публічных жа мерапрыемствах мог гадзінамі ставіць задачы перад педагогамі, якія сам не ведаў, як вырашыць.

Сан Саныч хацеў выбіць у шэфа грошай на падрыхтоўку школы да новага навучальнага года. Ведаў, што гэта амаль марная справа, тым не менш школа, як і дача, патрабавала пастаянных фінансавых уліванняў.

— Саня, грошай няма і не будзе, — адрэзаў Юрый Мікалаевіч. — Мэр накіраваў сродкі на добраўпарадкаванне спартыўных аб’ектаў. Выкручвайся сам: падключай бацькоў, прасі ўпрошвай шэфскія прадпрыемствы... Ты не адзін у мяне... Такіх, як ты, просьбітаў некалькі дзясяткаў...

А цяпер прабач, трэба тэрмінова ехаць у аблвыканкам: нейкая сволач скаржу накатала, маўляў, у школах грошы гвалтам вымагаем... Ім што — грошай на сваіх дзяцей шкада, ...лядзі? А мне потым даказвай, што такога няма і быць не можа...

Расчараваны, Сан Саныч паехаў назад у школу, а Юрый Мікалаевіч накіраваўся да начальніка «аблана» на выхаваўчую гутарку.

— Зноў бацькі сігналізуюць, Юрый Мікалаевіч... — пачаў ушчуваць начальнік «аблана» Міхаіл Андрэевіч, хітраваты жукаваты палішук, які дзеля сытнага месца мог пайсці на любы маральны ахвяры. — Добра, што хочь нам, а не адразу ў Адміністрацыю прэзідэнта... Не ўмеецца з людзьмі працаваць, і дырэктары вашы не ўмеюць... Трэба даходліва глумачыць, а не патрабаваць... Каб навучыліся правільна і эфектыўна кіраваць, накіроўваем вас у Акадэмію кіравання... Калі ж і пасля яе не справіцеся з людзьмі, тады пойдзеце назад у школу настаўнікамі... Развілі ў сябе там, панімаеш, домакратыю... Жошчэ працаваць трэба, жошчэ...

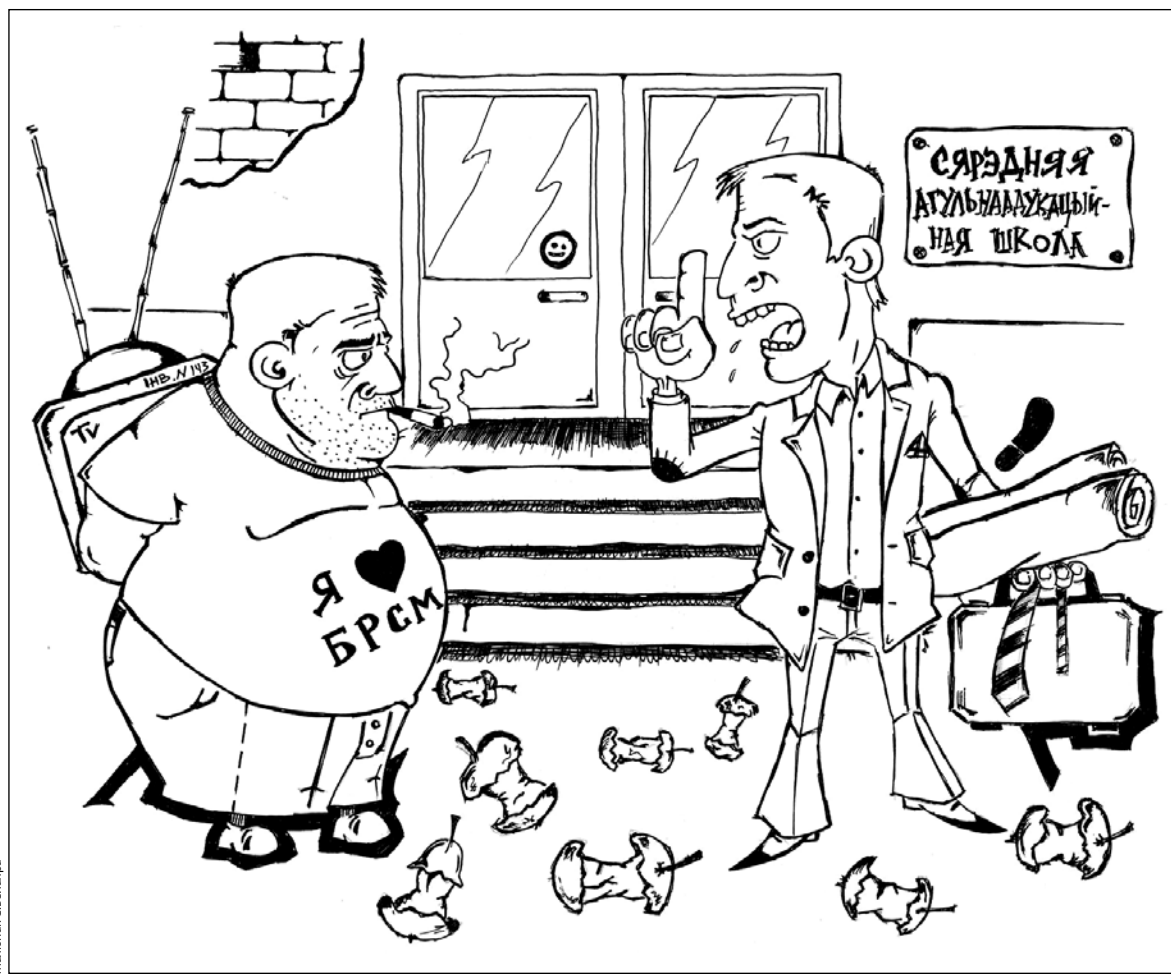
Юрый Мікалаевіч уважліва выслушаў заўвагі і рэкамендацыі шэфа і з вінаватым выглядам пайшоў усавабліць іх у жыццё. «Тожа мне спецыяліст вялікі знайшоўся, — падумаў начальнік раённага аддзела адукацыі за дзвярыма шэфа. — Двух слоў звязць не можа, а павучае... Жошчэ яму падавай, елупень...»

Міхаіл Андрэевіч любіў выступаць у ролі важнага і строгага начальніка. Збоку гэта выглядала даволі камічна. Нізкарослы, квадратны, коснаязкі, з пастаянна чырвонымі вачыма ды ботамі з задранымі, як у Маленкага Мука, насамі — ён выклікаў хутчэй смех, чым страх і павагу. На ўсіх калегіях начальнік заклікаў падначаленых да дысцыплінаванасці, сумленнасці і прыстойнасці, а сам цішком дабудоўваў другі катэдж ды раз’язджаў на новым службовым «Фальксваген Пасат» па ўласных справах па ўсёй вобласці. Разумных людзей Міхаіл Андрэевіч пабойваўся, бо хацеў дасядзець да пенсіі, таму акружыў сябе намеснікамі-падхалімамі, якія на ягоным фоне выглядалі значна горшымі. За 15 гадоў дзяржслужбы начальнік добра разбіраўся ў правільнай кадровай палітыцы.

Нядаўна Міхаіл Андрэевіч атрымаў добрага працуханца ад губернатара. Ягоная ўнучка паскардзілася любімаму дзядулю на злых настаўнікаў, якія не пусцілі яе з сяброўкай і півам на дыскатэку ў гімназію. Дырэктура навучальнай установы ледзь не выгналі з работы, а Міхаілу Андрэевічу нагадалі пра прафнепрыгоднасць. Пасля гэтага ўсе зразумелі, што калі ўнучка губернатара прыязджае на дзедавай службовай «Аўдзі А8L» на заняткі са значным спазненнем, а потым, не дачакаўшыся заканчэння ўрокаў, пакідае гімназію, — гэта цалкам нармальна. А хто мяркуе інакш — няхай піша ў аблвыканкам і адразу збірае працоўную кніжку ў аддзеле кадроваў...

— Паўсюль суцэльнае ...лядства, — паскардзіўся Сан Саныч свайму намесніку пасля паездкі ў раённы аддзел адукацыі.

— І не кажьце, — пацвердзіў Віталь Аляксеевіч, па-гаспадарску пакуючы ў сваю машыну тэлевізар з інвентарным нумарам...

Маленка С. Селігера

▶ РОЗДУМ

НЕ ДАМО!..

НЕКАЛЬКІ РАЗВАГ НАД СТАРОНКАМІ «ВЯЛІКАГА СЛОЎНІКА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ»

Васіль ЗВ'ЯНАК

Немагчыма без трапяткога адчування важкасці ўзнямаць на руках том «Вялікага слоўніка беларускай мовы».

Гэтак на Вялікіх святочных службах у храме ўзнямаюць над галавою Святую Кнігу, выносячы яе на людское пакланенне...

Гэтую якасна-вызначальную важкасць не я першы заўважаю. Ніл Гілевіч падкрэсліў яе адмысловым вершам...

Такое яно, знаёмства і ўражанне, што, пэўна, ці не ў большыні ўзнікала (альбо яшчэ ўзнікне): захапленне, здзіўленне — і тут жа гэтакае паважнае, на ўскідку, уважванне... Хоць і разумееш: нельга зважыць словы, гэтыя часцінкі душы, праменьчыкі думкі чалавечай...

Выйшаў Слоўнік у выдавецтве Зміцера Коласа. Аўтар яго — не які-небудзь шматлюдны калектыў, а ўсяго адзін чалавек — Фёдар Антонавіч Піскуноў. З'ява не звычайна-будзённая, а, па нашым часе, выключная. І, можна сказаць, прэзэнцізаваная. Як зазначае сам аўтар, «нароўні з граматычнай класіфікацыяй спадарожнай задачай... было істотнае пашырэнне рэестру як за кошт уліку лексікі новых рэалій, так і за кошт максімальнага ахопу даўнейшых здабыткаў жывой мовы, большасць з якіх да гэтага часу фактычна не мела доступу ў слоўнікі ўніверсальнага тыпу і месцілася ў «запасніках» — дыялектных зборніках і слоўніках. Такі штучны падзел — вынік зацяглай практыкі змагання з лексіка-графічнай варыянтнасцю і канструявання «правільнай» беларускай мовы з жорсткімі нарматыўнымі ляшчоткамі дзеля рэалізацыі ідэалагічных канцэпцый ці навукова-ведамасных устаноў — груба сказіў натуральнае эвалюцыйнае развіццё мовы, прывёў да шматлікіх дэфармацый...».

Як і ўсякая новая справа, з'яўленне Слоўніка выклікала ажыўленую дыскусію — і гарачую падтрымку, і разважліва-халаднаватае прызнанне (іншы раз — і спробы на замоўчванне).

Я не магу адразу кінуцца з берага ў бурліваю плынь гэтых спрэчак, бо не маю на тое дастаткова «вучоных падстаў».

Мне толькі хочацца, без аніякіх агаворак, падтрымаць тых, хто са шчырай прыхільнасцю вітаў выхад у свет гэтага, і менавіта такога, Слоўніка. І, значым, не толькі ў кніжнай, але і ў электроннай распрацоўцы...

Так, мова, як жывы арганізм, не можа скамянецца стаяць на адным, цыркулярна вызначаным, месцы. Яна развіваецца, набывае дадатковыя марфалагічныя, сінтаксічныя, стыльвыя адценні, асвойвае новыя лексічныя даляляды, узбагачаецца. І даследванне ўсіх гэтых момантаў, фіксацыя і сістэматызацыя іх, з абгрунтаваным замацаваннем ва ўжытку — і побытавым, і літаратурным, — мусіць ісці ўпоплич з натуральнымі моўнымі працэсамі ў іх дыялектным руху. Гэтай мэце пакліканы служыць і Слоўнік Фёдара Піскунова.

Добрая доля працы здзейснена, — як для аднаго чалавека — дык цяжка і перацаніць! 223 тысячы слоў сышліся стараннямі аўтара пад адну вокладку. І вядуць з намі гаворку па-беларуску. А як для мяне дык яшчэ і «правакуюць» пытанне: а колькі ж слоў сабраў у свой час і змясціў у «Толковым словаре живого великорусского языка» нястомны шукальнік Уладзімір Даль?

Сам ён прыблізна падлічыў, з пэўнымі агаворкамі: у слоўніку «...до 115/т. слов; на каком языке вы найдете их столько же? Откиньте 15/т., по разным причинам лишним или неуместных, да прикиньте несколько десятков тысяч — не могу сказать сколько — ныне собранных, — не говорю о десятках же тысяч, никем еще неподслуханных, — ужели вам этого запаса мало?..».

«Падрахаваць» тут лексічную «наўнасць», пэўна ж, зусім не цяжка. І нагадаць лічбу — 223 тысячы!

Дык вось жа: і наша — жывая наша беларуская мова — зусім не бяднейшая!.. Тут жа адкрываецца і падае голас яшчэ адна — прынцыповая — акалічнасць: Слоўнік сам сабою робіцца ў дадатак і яркавым, найважнейшым дакументам. То як жа — ставіць ён рубам пытанне, — як жа яна, такая мова, «адамрэ»? Куды, у які свет, адляцець мусіць усе тэа 223 тысячы?..

Выснова адна: не дамо адбыцца такому!..

Не дамо, — як робіць гэта Фёдар Піскуноў, хімік па адукацыі, які жажнуўся аднойчы, што мова наша беларуская нябачна, але падступна, нібы «шчыгрыневая скура», сціскаецца ў сваіх абсягах — і фізічных, і духоўнага выкарыстання. І ён прамовіў тое самае «Не дамо!» — і адзін, на здзіўленне (ці на зайздрасць?) калектыўным інстытутам і кафедрам, — апантана ўзяўся за лінгвістычныя штудыі, каб з належным тэарэтычным забеспячэннем «увязацца ў справу» практычную — перайсці мяжу і ўступіць з выратоўнымі намаганнямі ў Царства лексікаграфіі...

Не дамо! — як парываецца ў гэтым памкненні дзіцячая душа

магілёўскай дзяўчынкі Ялінкі Салаўёвай. Адна на ўвесь вялікі горад пажадала яна вучыцца па-беларуску. Аднак — дзе тая школа, ці клас, ці хаця б група беларускамоўная — у Магілёве Ялінцы дагукацца не ўдалося.

Адна... Астатнія (маюцца на ўвазе найперш бацькі) — хто запырэчыў, хто моўчкі адварнуўся... Бацькоў, зрэшты, можна зразумець: не кожны палічыць магчымым праз увесь горад вазіць ці адпраўляць дзіця ў той куточак, дзе сіратліва туляцца дзве-тры школьныя парты для беларускамоўнага навучання... І гэта — дома, у сваёй краіне!.. А перспектывы? — зноў жа бацькоўскае пытанне не з апошніх — і не знаходзіць адказу...

Дык што: адна — супраць усіх?.. Не — супраць сістэмы, супраць той ганебнай, антыбеларускай практыкі, што ўсталывалася ў школьнай — і не толькі школьнай — адукацыі.

Здавалася б, двух падыходаў тут быць не можа: беларуская — дзяржаўная (не прыватная ж!) — школа павінна — абавязана! — даваць адукацыю дзецям на мове тытульнай нацыі, — найперш!.. І таму — гэтае «Не дамо», што зрываецца з вуснаў і Фёдара Піскунова, і Ялінкі Салаўёвай, і многіх-многіх іншых, павінна паць дзяржава. І таксама сказаць: «Не дамо!». Гэтую сцяну «другой дзяржаўнай», якую ўзвялі і якую непрыступна, як здаецца ім, адгарадзіліся чыноўна-ўладныя мужы і дамы ад патрэб і праблем нацыянальнага ўсталывання, напеў час рашуча парушыць. Інакш будзе позна...

Не палохайце толькі, шаноўныя, «усенародным непаразуменнем». Беларускі народ ніколі не адмаўляўся і не адмовіцца ад сваёй нацыянальнай сутнасці, ад сваёй беларускасці. Дайце толькі перспектыву. Дайце: ад дзіцячага садка — да вышэйшай навучальнай установы, ад «сямейнага парламенту» — да дзяржаўнага ўключна, — дайце прастору і дыханне беларускамоўнасці. Дайце ўсё афіцыйнае — падкрэсліваю:

Не дамо! — як парываецца ў гэтым памкненні дзіцячая душа магілёўскай дзяўчынкі Ялінкі Салаўёвай. Адна на ўвесь вялікі горад пажадала яна вучыцца па-беларуску. Аднак — дзе тая школа, ці клас, ці хаця б група беларускамоўная

усё — і ў пісьмой форме, і ў вуснай, — па-беларуску.

Беларускамоўная аўра павінна вянчаць дзяржаву! Дайце беларусу рэальную магчымасць нацыянальна самаздзяйснення, народу — вольны шлях да ажыццяўлення спрадвечнай мары яго лепшых сыноў: пабачыць Беларусь па-сапраўднаму беларускаю. Народ толькі шчыра падтрымае дзяржаўныя захады ў гэтым кірунку. На тое ўжо быў, не такі яшчэ і далёкі, прыклад — пачатак 90-х гадоў нядаўняга XX стагоддзя. Пра тое ж сведчыць і вопыт народаў-суседзяў. Што — хіба ўкраінцы ўзбунтаваліся дзе-небудзь супраць украін-

скамоўнай школы? Не чуцно было такога... Голас прыхадняў не можа быць вырашальным. Беларус у сваім доме павінен пачувацца беларусам!..

Усё сказанае згадваецца, калі бярэш у рукі том «Вялікага слоўніка беларускай мовы». Ён — і пакліканы спрыяць духоўнаму ўмацаванню нацыі, і разам з тым можа стаць сапраўды рэальным чыннікам нацыянальнага жыцця пры здзяйсненні ўмоў, пра якія толькі што мроілася. Тут узаемнасць лёсавызначальная. Інакш Слоўнік можа апынуцца ў ролі музейнага захавальніка лексікі. Як гэта пэўным чынам атрымалася з песеннымі тамамі выдатнага акадэмічнага збору вуснай народнай творчасці: песні вясельныя, песні пра каханне, песні веснавыя, песні купальскія і пятроўскія, песні жніўныя, песні восеньскія і талочныя, песні зімовыя, песні валачобныя, песні жартоўныя (Гэта ўсё — тамы! Асобныя. Вясельных — дык ажно чатыры!), — а яны ж маўчаць...

Не дай Бог, каб «замоўк» і гэты лексічны скарб, зафіксаваны ў Слоўніку, замоўклі разам з моваю ўсе гэтыя 223 тысячы слоў...

Не дай Бог, — гаворым, — але ж трэба найперш і самім завіннуцца, узварухнуцца — сэрцам і думкаю...

А што зерне падае не на камень, што знаходзіць водгук у юных душах роднае слова, што чакае яно вясны, шчодрых узыходаў, красавання і багатага духоўнага плёну, сумнявацца не варта. Вось яно, перакананне: «Радзіма і мова — з калыскі адной», — у ім — і глыбіннае разуменне каранёў, і адчуванне — у ключы аптымістычным — будучыні. Афарыстычныя словы гэтыя прамоўлены Аленай Радзевіч і Юрасём Каласоўскім у газеце «Наша слова». І гэта не голас «вопіючага в пустыне»... Ім, іх пакаленню — будзем спадзявацца — стане Слоўнік надзейным спадарожнікам. Ён ідзе да іх...

Не будзем спяшацца з выстаўленнем «ацэнчаных балаў», — праца яшчэ разгортваецца, яна яшчэ на ўзыходзе да жаданай вяршыні, а ўзняцца і ўтрымацца там, — о як гэта няпроста і як нялёгка!..

Маем пакуль што Слоўнік з пазнакай «Арфаграфія, акцэнтацыя, парадыгматыка». А на чарзе — Слоўнік тлумачальны...

Удыхнуць у кожнае слова душу, раскрыць і паказаць яго сэнсавыя глыбіні, — задача задач. І вырашаць яе намерыўся — ды ўжо і вырашае — ён жа: Фёдар Антонавіч Піскуноў. Не дыпламанавы спец, а як бы чалавек паспаліты, шараговы, — хімік, а па

захапленні, па інтэлектуальным багажы і, нарэшце, па грамадзянскім пакліканні — варты па выніках у справах філалагічных чыну блізкага генеральскаму.

Тут можна толькі ўсклікнуць: пабольш бы нам такіх самаадданных энтузіястаў — і хімікаў, і фізікаў, і праграмістаў, і аграномаў з інжынерамі, і сейбітаў, і дойлідаў-будаўнікаў, і лекараў, і пекараў, і г. д., і г. д., — каб кола замкнулася ва ўсенародным трыумфе роднай мовы.

Што ж тычыцца навукоўцаў-прафесіяналаў, то іх пачэсны абавязак ісці насустрач такім людзям, дапамагаць ім, выслухоўваць (апаніруюць? — тым больш — праявіць увагу!)... Колькі спрэчак «адолеў» той жа Уладзімір Даль, а ў выніку — на стагоддзі: «Толковый словарь живого великорусского языка»... Дыскусія — рухавік, стымулятар навуковых пошукаў...

А як жа нам, літаратарам, хто працуе словам (а не проста са словам), для каго з'яўляецца яно рабочым інструментам, — як жа нам спакушацца спакоем «алімпійцаў»? Думаецца, што наша пісьменніцкая сябрына, Саюз беларускіх пісьменнікаў, усімі сваімі магчымасцямі — і творчымі, і арганізацыйнымі — будзе актыўна спрыяць і садзейнічаць здзяйсненню гэтай сапраўды ўнікальнай і надзённа-важнай задумы.

Ну, канешне ж, хто-кольвеч, згадаўшы сваё, «прыхаванае» ад усіх, слоўка, пачне шукаць яго ў наяўным томе і, што можа здарыцца, не пабачыць яго там. Нічога дзіўнага — моўны акіян невычэрпны... А іншае — і адкрые для сябе. Я, прыкладам, узрадаваўся слову «Вазіла» (з тлумачэннем: «у беларускай міфалогіі: конскі апякун»). І тут жа, амаль што жартам, «выскачыла» слаўцо з гэтай жа «транспартна-цяглавай» сям'і — сучасны нававтор: «вадзіла», — яно якраз і не напаткалася: «вадзіцель» ёсць, а «вадзіль» няма...

Ага, — на гэтай усмешлівай ноце згадаем яшчэ раз «запеўку» — пра ўважванне. То як жа з ёю — з вагою? Забылася? Не. Я ўсё ж узяў ды зважыў гэты том, дзе матэрыялізаваліся 223 тысячы слоў... І не толькі зважыў (вагі не аптэкарскія, праўда), але і падзяліў вынік (цікаўнасць усё ж!) на 223 тысячы. Што выпала на кожнае слова, — палічыце (залацінкі!..).

А калі па-сур'ёзнаму, то скарыстаемся тут словамі класічнага ўзору (А. Фет): гэты том «томов премоных тяжелей», — не той, фізічнай, а духоўнай вагою. Пра яе ж і ў Ніла Гілевіча: «Колькі ж тут золата ў кожным слоўцы!..».

Гэты том «Вялікага слоўніка беларускай мовы» ўяўляецца мне Вялікім вечавым званам, што заклічна вьстучаецца да знявераных сэрцаў і стомленых душ: «Паўстанце!.. Не дамо!».

Не дамо знікнуць нашай мове і нашай існасці — ліцвінскай, беларускай, — як хочаце называйце... — НЕ ДАМО!..

▶ **ВОДГУК**

АНАТОМІЯ ЗАЛЕЖНАСЦІ,

АБО ПЯЦЬ ДУМАК ПРА «СІНЮЮ КНІГУ БЕЛАРУСКАГА АЛКАГОЛІКА» АНТОНА КУЛОНА

Галіна **КАРЖАНЕЎСКАЯ**

Думка першая

Беларускі алкаголік нічым не горшы і не лепшы за ўсялякага іншага — рускага, французскага або амерыканскага. Ён співаецца паволі, непрыкметна, пакрысе трацячы ўсё, што ў яго ёсць: сям'ю, працу, здароўе, сацыяльны статус і, урэшце, само жыццё. У рэдкіх выпадках, калі яшчэ не цалкам сапсаваны моцным алкагалем мозг, ён спыняецца на краі прорвы, куды яго цягнуць лад жыцця ды здэградаванае атачэнне, і нават пачынае разумець, у што ён «уляпаўся» і што яму пагражае. Тады наступае ацверзэнне. Перш часовае, бо, вырашыўшы «завязаць», чалавек час ад часу зрываецца. Думае пры гэтым: «Ну што такое куваль пыва? Дробязь!». Гэтая слабаалкагольная «дробязь» выліваецца ў чарговую запой, у прыезд «Хуткай», у бальніцу пэўнага профілю альбо ціхае кананне «на хаце». Ратунак толькі слаба свеціцца ўдалечыні, як ружавее ў начной цемры пробліск усходу. Пры гэтым кожны вырастае сваімі спосабамі і шляхамі, часам вельмі дзіўнымі. А потым, азіраючыся на сваё бяздарнае мінулае, ціха жахаецца: як ён мог так жыць?!

Думка другая

Кніжка падзелена на дзве часткі, якія розняцца і па змесце, і па стылю. Першая займае 200 старонак аб'ёма, другая — 100. Выданне як бы распадаецца на два, і калі механічна раздзяліць яго, згодна з часткамі, то можна было б падумаць, што ў іх розныя аўтары. Першую, настальгічную, пісаў алкаголік несвядомы. Другую, стрыманую і дзелавую, — свядомы. А былых алкаголікаў увогуле не бывае, як даведаўся Антон Кулон.

Першую мне чытаць катэгарычна не хацелася. Тут ішло асабістае супраціўленне: завельмі добра я памятаю бялеса вочы чалавека, які, з прычыны прыроднай сілы і здароўя, з'язджаў у багну дзесяцігоддзямі, па сантыметру, і за кім, прывязаная сузалежнасцю, як сляпая, валаклася я сама. Мяне адварочвала ў твары ўсё: назвы «злачных» мясцін, дзе пры саветніц часе і пазней збіраліся прыхільнікі Бахуса («Прохлада», «Ясень», «Тэлевізар», «Мутнае вока» і г.д.), назвы розных гатункаў «чарніла» з цэнамі, незлічоныя прыгоды, звязаныя з міліцыяй, пераборам па колькасці выпітага,

дурнымі спаборніцтвамі, здабываннем грошай на апахмелку; пераказванне баек і аповедаў, пачутых у кампаніях, і г.д.

Перакажу праўдзівую гісторыю, як аўтар з такім жа, як сам, выпівохам наведальні ў глыбінцы нейкага Колю В. Яшчэ ў райэнтры распілі «партвейн» у раённай газеце. У Моталі добра-такі прамоклі, а галоўнае — арганізма патрабавала: «Дай болей!». Аўтар дакладна апісвае стан пасля прыняцця «на грудзь»: «... праз пэўны час няўхільна ўзнікне стан прыгнечанасці, стомы, які часам нават пераходзіць у фазу незразумелай роспачы і беспрычыннай тугі». А калі пешкі дабраліся да вёскі, то сябра не аказалася дома. «Свято патухла ў маіх вачох — час жаданай шклянкі мог настаць ня так хутка, як хацелася. Хацелася — не тое слова. Каб сказалі: ідзеце назад у Менск, і там вам наляць адразу і надоўга — то я б пайшоў!». «Выпілі, угрэліся...», «Зноў выпілі», «Жлопалі некалькі дзён». Толькі ў недалёкім Дастоеве, пасля візиту ў мясцовы рэстаран, сілы пакінулі беднага алканаўта.

Я пераказала адну толькі гісторыю, а іх там безліч. Многія з іх, на маю думку, не столькі пераспагаюць ад безданяў алкагольнай залежнасці, колькі маюць на мдзе забавіць і пасмяшыць. Гэта было б больш апраўдана для мастацкага твора, а не для дакументальнага.

У кнізе сустрэла шмат знаёмых прозвішчаў — маіх калег па даўнейшым Саюзе пісьменнікаў. (Аўтар, як вы зразумелі, належаў да інт-

элігентных п'яніц.) Змешчаны мартыралог на цэлую старонку, з якога вынікае, што мала хто з пішучых і п'ючых дацягнуў да 60-ці. У спісе ёсць вядомыя, знакамітыя асобы, але мне іх не хочацца нават згадваць у такім кантэксце, бо не тым яны ўвайшлі ў гісторыю беларускай літаратуры.

Магілу М. С. наведальні двое з трохлітровікам пыва (тады якраз ішла антыалкагольная кампанія), а потым разам, дружна паснулі паабал недаледжанай магілы. Якая сімвалічная карціна! Як блізка былі яны абодва да свайго пясчанага грудка!

Перад намі праходзіць цэлая галерэя мінскіх дэградантаў. Сярод іх былі журналісты, інжынеры, навукоўцы, мастакі, мультыкантны. Былі і тыя, хто паспеў прайсці турэмную школу. «Акадэмія Кіма» называе аўтар тое, што па сутнасці было прыгонам і дзе людзі заблыталіся, як мухі ў паўуціне. Вы калі-небудзь бачылі, як у склепе пачынае гніць бульба? Дзе сапсавалася адна, там будзе некалькі гнілых побач. Але што характэрна: пра ўсе п'яныя прыгоды і няўдобоцы, пра агіднае і вартае сораму напісана некая дабрадушна, са смяшком, са смакаваннем падрабязнасцяў. Як быццам і не страшна зусім співацца, траціць чалавечы воблік. Папросту — знікаць.

Паглядзіце, як паблажліва піша А. Кулон пра свайго сябра, які нападнітку «пакандаліў са сваёй жоначкай і нават трохі пабіў яе». Слова «жоначка» тут вельмі недарэчы, як і выбачальнае

«трохі». Бо, па-першае, за «трохі» не здаюць на 10 сутак (а калі здаюць, то за тое, што шлункі ад'еў); а па-другое, няма такой істоты, якую алкаголік сам не мог бы прадаць за чарку. Яны здраднікі па сваёй сутнасці, бо за момант задальнення ператвараюць у пекла жыццё блізкіх.

Аўтар не хавае, што і яго сямейнае жыццё трашчала па швах. На гшасце, «Бог даў нам, алкаголікам, добрых жонак». Жонка — гэта тое, што бясконца церпіць, шкадуе, налівае пры вострай патрэбе, вязе лячыцца ў Навінкі, вылівае агрэсію ў крык і ў крайнім выпадку, ну зусім крайнім — здае ў міліцыю або ЛТТ.

Пра дзяцей і іх пакуты ў такіх сем'ях далікатна не ўпамінаецца.

Думка трэцяя

Багна засмоктвае. Але як бы нізка чалавек не апусціўся, ён мае шанец выбрацца, выраць сябе, як Мюнхаўзен, за чупрыну з балота цяжкай хваробы і абставін. Гэта неверагодна цяжка, але магчыма.

«Кульмінацыяй узыходжання на прыступкі п'яніцы» быў 1996 год. А ў 1991 адбылася лёсавызначальная паездка А. К. у Грузію, на канферэнцыю дэмакратычнага кірунку. У гэтай краіне, як вядома, п'юць многа, але ў асноўным слабыя напоі — віно. Мне давялося пабываць у Тбілісі, і ў гэтым велічным горадзе кінуліся ў вочы шматлікія лужыны па вуглах дамоў. Частаваць там умеюць як нідзе, дык і не дзіўна, што грузінскі палітык праставіў беларускім гасцям не мала, не многа — скрыню сухога віна. Скрыню апырходалі, пасля «шліфанулі» гарэлкай. Ранішня апахмелка белай зрабіла прахс некіруемым, а вяртанне на радзіму цэлым і здаровым — праблематычным. Чалавек да такой ступені страціў над сабой кантроль, што яго там можна было браць голымі рукамі. Што і зрабілі мясцовыя мачо. Яго збівалі і рабавалі двойчы за адну паездку: пакідалі без капейкі ў кішэні. І двойчы, з дапамогай чужых людзей, ён дзівосным чынам уваскрасаў, як той Фенікс з попелу.

Усвядзілі ўжо, мабыць, не спадзяваўся, што беларус нешта зразумее дома. Ён на чужой зямлі даў яму шанец схамянца і адумацца. А галоўнае — паслаў выпратаванне ў выглядзе выпадковага земляка, вадзіцеля-дальнабойшчыка, які ноччу даў небараку прытулак. «...раніца надышла, і прагнулася круглае, асьляпляльна

прыгожае грузінскае сонейка, вельмі падобнае да беларускага, і я зразумеў: усё цяпер будзе добра. (...) Але да цывярозага жыцця яшчэ трэба было прайсці доўгі шлях працягласцю ў трынаццаць гадоў...»

Гэты раздзел проста пераварочвае душу — як перавярнула перажытае ў Грузіі жыццё аўтара. Пасля такога кожны паверыць у Вышэйшую Сілу, якая кіруе светам і нашымі лёсамі. Так, Ён любіць нас усіх — грэшных і праведных, шкадуе, налівае пры вострай патрэбе, вязе лячыцца ў Навінкі, вылівае агрэсію ў крык і ў крайнім выпадку, ну зусім крайнім — здае ў міліцыю або ЛТТ.

Думка чацвёртая

Аўтар насамрэч — чалавек мужны і гранічна шчыры. Ён не проста ў колерах малое карціну душэўнага спусташэння, але і паказвае з яго выхад. Кніга выразна даводзіць, што «ў кожнага ёсць свой асабісты спосаб, часта таемны і незразумелы... які прывёў да цывярозасці».

Пэралічыўшы прыкметы класічнага алкагалізму і распавёўшы пра жудасці запою, А. К. расказвае аб сваіх спробах пазбавіцца хваробы. Кадаванне не хваліць, хаця яно і дзейнічала цэлы год. Нядоўгі час прабываў у руках аптэчкі, а потым перадаў іх у п'яніцы. І ўрэшце далучыўся да сусветнага Руху Ананімных Алкаголікаў. (65 груп працуе ў рэспубліцы, з іх 15 — у Мінску.) Задача чалавека ў такой групе — не проста кінуць піць, а ўнутрана перарадзіцца. Прызнаць, што ён залежны. Не то калектыўная энергетыка робіць цуды, не то справа яшчэ ў чымсьці, але факт ёсць факт: метадыка АА стала для аўтара найбольш эфектыўнай.

За восем гадоў цывярозасці А. К. здаў на правы і купіў машыну, замацаваўся на рабоце і захаваў сям'ю, аднавіў сваё добрае імя. Ён прызнаецца, што, пішучы кнігу, не ставіў перад сабой ніякай дыдактычнай мэты. Магчыма, і так. Затое яскрава, на асабістым вопыце даведзена: святло ў канцы тунэля ўсё-ткі ёсць. Ужо таму «Сіняя кніга беларускага алкаголіка» з'яўляецца карыснай і павучальнай.

Думка пятая

У аўтара, фізіка-тэарэтыка па спецыяльнасці, ёсць

несумненныя здольнасці да прыгожага пісьменства. Багаццю яго слоўніка і вобразнасці мовы можа пазайздросціць прафесійны літаратар. Вось адна цытата (для цаніцеляў), у якой ёсць нешта раблезіянскае: «...ўсё часцей чучён вокліч «Налівай!» і наліў спраўна робіцца, чыніцца, здзяйсняецца, ажыццяўляецца, паўтараецца, і зноў куваль і шклянкі нападніюцца, наліваюцца, разліваюцца, зліваюцца, пераліваюцца, дапаўняюцца, уліваюцца й падываюцца, разьбіваюцца, абнаўляюцца, і так усё ідзе па нейкім зачараваным коле...».

Некалькі заўваг агульнага плану. Першая: іншай магла б быць будова кнігі, размяшчэнне раздзелаў у ёй. Бо які сэнс з алкагольным гумарам апаздаць пра сяброў ды іх незайздросныя лёсы, калі чытач не ведае галоўнага: а ці выбраўся ты сам?!

Неўразуменне таксама выклікае карыстанне тарашкевіцай. Рызыкую наклікаць на сябе агрэсію прыхільнікаў старога правапісу, але пераканана: нельга двойчы ўвасці ў адну вяду. У асобных момантах правапіс проста патакае архаікай, асабліва ў перадачы запазычанняў: мінэрал, пэрыяд, сытуацыя, кілямэтры, дырыжёр, філізофскі, мастак-манумэнталісты... Штучна перанесеная ў наш час тарашкевіца служыць фактарам расколу беларускамоўнай грамады, а яе прыхільнікам дае ілюзію нейкай асаблівай, «лепшай» беларускасці. Тут мне бачыцца тая самая настальгія — настальгія па часе, калі пісьменнікаў яшчэ не расстрэльвалі сотнямі за ноч, а справаводста на беларускай мове вялося нават у тэатрах і дробных канторах...

І апошняе: перад намі споведзь аўтара перад Богам і людзьмі. Але, як мне падалося, глыбіні і шчырасці пакаяння ў ёй якраз і не адчуваецца. Не стае таго, што ў царкоўнай літаратуры называецца «сокрушэннем»... Зрэшты, пакаянне — вельмі асабістае пачуццё. Можа, і не было патрэбы яго выстаўляць напаказ?

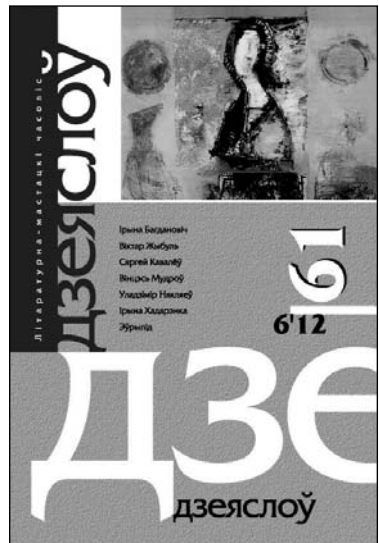
Не буду хаваць, што добра знаёмая з аўтарам кніжка, які назваў сябе Антоном Кулонам. Ён выпраменьвае пазітыўны настрой і рэалізоўвае сябе ў розных сферах грамадскага жыцця. Пры гэтым адчуваю, што яму ёсць куды расці. Вера, да якой чалавек прыйшоў, яшчэ не знак якасці, і тым больш — не падстава для гардыні. «Душа абязана трудиться». Гэта напамінак для ўсіх нас.

▶ АГЛЯД

«НЕ БЫЛО, ЯК БЫЛО — А БЫЛО, ЯК НАПІШАМ»

ЛЕГАЛ

Прамінуй яшчэ адзін год жыцця, у тым ліку і літаратурнага.

Для «Дзеяслова» ён таксама быў адметным. Былі выдрукаваны запамінальныя мастацкія творы. Можна ўспомніць раманы Г. Далідовіча «Рурывавічы і Рагвалодавічы», апавесці А. Паплаўскага «Larido» і Б. Пятровіча «Спачатку была цемра», запісы «Знакі прыпынку» У. Някляева, цыкл мініяцюр «Абібокі» В. Казакова, вершы А. Разанава, А. Пашкевіча, А. Хадановіча, А. Брусевіча, А. Данільчык, А. Рудака, эса А. Тарановіча «Галопам па Еўропах», В. Акудовіча «Нацыянальны канон: партытура для рэкіума», гутарку М. Скоблы з паэтам І. Шклярэўскім...

А вось само жыццё беларускае па-ранейшаму было кволым і апатычным. Кіне хто апатычны камень у настаяльную палітычную вяду — пойдучы кругі, разыдуцца і зноў ціш і спакой... Глыбока ў самім нутры нашым, вядома, месцамі баліць, пячэ, турбуе, але ў цэлым сітуацыя нязменная. Адназначна, пацыент хворы, аднак спрабуе аказваць супраціў сваім уласным болкам, мацуецца як можа і па часе збіраецца акрыяць. Пакуль аніякай апакаліпсічнай думкі пра смерць. Хоць паўнакроўнае жыццё зноў адкладваецца на заўтра. А наша заўтра з нашага сёння заўжды бачыцца нам хоць і светлым, але ж надта далёкім. Таму, якім быяно, у рэшце рэшт, ні наступала, азіраемся назад мы без шкадавання і настальгіі... Ну хіба толькі на ўласна пражытае жыццё.

Таму — з надшышым Вас чарговым Новым Годам! А найбольш яркая і адметная публікацыя апошняга (61-га) нумара 2012 года, безумоўна, раманы Уладзіміра Някляева «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без». Гэта, пэўным чынам, сфаксурваная панарама гарадскога мінскага жыцця перыяду хрушчоўскай адлігі з рэтраспектывай на зусім нядаўнія (2010) прэзідэнцкія выбары і разгон мітынгуючай Плошчы... Трэба сказаць, што прамінулая рэчаснасць і мастацкая праўда ў творы балансуецца на хісткім канале чалавечага выжывання. Ад-

нак жа, дзякуючы таленту аўтара, захоўваюць раўнавагу. Галоўнае ў раманы, на мой погляд, не яго ідэйная глыбіня, а — дух часу, які, як вядома з Бібліі, «лунае там, дзе хоча». Паэзію, джаз-музыку, моду, флёр, флірт, любоўныя жарсці ды ўсёбачнае вока КДБ — агулам увесь стыльны вобраз жыцця пачатку 1960-х аўтар неавязліва, але не без заўважнасці для чытача прыцягвае да парасткаў тадышняга беларускага дысідэнцтва. Большыя героі рамана маюць сваіх (у тым ліку жывых) прагатыпаў (адзін з іх Віл — Віктар Ледзенеў — завяршае публікацыю сваім пасляслоўем). Твор чытаецца на адным дыханні. Знойдзены правільны рытм, удала расставлены акцэнт і паўзы, што і стварыла адпаведны і прыёмальны для рамана стыль. Чытаючы, мне не раз падавалася, што гэта і не раманы зусім, а — меладрама. Выдатная драматургія, а не проза. Бо і сам сюжэт сцэнічны, і дзеі ёмка, і рэмаркі да месца, а дыялогі проста феноменальныя. Абсалютна пастановавая рэч.

«— Ты ведаеш, — раптам спыняецца Саламон Майсеевіч, — чаму я хачу, каб ятка стаяла менавіта на Нямізе, а не дзе-небудзь яшчэ? — І тлумачыць, не чакаючы майго адказу. — Бо ўсе ведаюць, што на Нямізе — гэта на Нямізе. А калі дзе-небудзь на Кастрычніцкай ці на Гастэла, дык кожны другі перапытае: гэта дзе? На Лекерта?»

— А дзе гэта на Лекерта? — пытаю я, і Саламон Майсеевіч кажа:

— Дык на Кастрычніцкай і на Гастэла.

Я намагаюся ўцяміць, як такое можа быць, каб «на Лекерта» было адразу і на Кастрычніцкай, і на Гастэла, па розныя бакі Нямігі, але ўцяміць не магу, бо Косця Воран яшчэ не распавёў мне, што імя Гіршы Лекерта, які няўдала замахнуўся некалі на жыццё Віленскага генерал-губернатора фон Валя, называлася ў Мінску спачатку адна вуліца, цяперашняя Кастрычніцкая, колішняя Ніжне-Ляхаўская, а пасля другая, цяперашняя Гастэлы, колішняя Правіянцкая.»

Вось так цягам усяго рамана чытач змушаны ўдасканальваць свой досвед адносна прамінулага ў дачыненнях з сучаснасцю, складаючы разрозненыя пазлы часу ў адну цэласную выяву беларускага жыцця...

Міжволі ўнікае толькі адно шкадаванне, што праз лёгкасць і феерычнасць стылю нейкі міжволі прападае глыбіня душэўнага ўспрыняцця і суперажывання і спаквалі з'яўляецца насцярожанасць у абсалютным даверы аўтару... Асабліва ў звязку з па-за раманнымі афіцыйна-дакументальнымі дадаткамі, у тым ліку і з пасляслоўем Ледзенева. Складаецца ўражанне, што У. Някляеў гэтым хацеў як бы «застрахаваць» сваю аўтарскую біяграфічную напярэжненасць... Ад каго і навошта? Бо, як бы там ні было, раманы выдатны. І гэта галоўнае.

Паэма «Самалёт» Алеся Чобата — гэта гістарычна-філасофскі водгук самотнага скідзельскага лірыка на авіякатастрофу пад Смаленскам, у якой разам са шматлікай світай загінуў прэзідэнт Польшчы Качыньскі. Твор (бадай, як паэма ў класічным разуменні, да канца не акрэслены) прыцягвае ўвагу геапалітычнай абвостранасцю па ўзаемазвязях Расіі-Беларусі-Польшчы і болейым парогам самога аўтара, дзе тонкія матэрыі суседнічаюць і ўступаюць у дачыненні (дыялог у часе) з матэрыямі прагматычнымі — адсюль, на мой погляд, крохкасць асноўнай тэзы і некаторых праявітых высноў паэта (дарэчы, радок з паэмы стаў назовам гэтага артыкула). Хоць нельга не пагадзіцца з паэтам, што пакуль толькі вялікія трагедыі змушаюць чалавека на запозненні прызнанні і пакідаюць некаторыя спадзяванні на будучае агульнае ўзаемаразуменне:

«Бо жыцьцё далей яму трэба — не так, як «людзі жылі!» — бо кожнага сваё Неба чакае ў канцы зямлі. Бо мала «хацець як лепей», каб выйшла — як ты хацеў, і позна прасіць на Небе, чаго на зямлі не смеў.»

Аповед Вінцэся Мудрова «Мех авечай воўны», як заўсёды ў пастаяннага аўтара «Дзеяслова», поўны гумару ды іроніі да савецкага часу, які ў беларусаў да гэтай пары па сутнасці застаецца назменным, як, дарэчы, і яго нацыянальная ментальнасць. Яму роўна быў і ёсць «бацькам» і колішні першы сакратар абкама кампартыі, і сённяшні кіраўнік краіны.

«— Не, бляха, я цаліну на ДТ-54 разворваў, а ён дзевак у райкаме камсамолу ціскаў; я паехаў у самы адсталы раён сельскую гаспадарку ўздымаць, а ён у выканкаме дваццаць гадоў порткі праціраў. І цяпер гэты к-казёл будзе мне партыйныя вымовы выпісваць?! На амаралцы сёлета ўжо двое прагарэлі... Чуў, як ён ім на пленуме мараль чытаў?! А сам... — Халімон мімаходзь азірнуўся, сучышы ў голас, — каханку сабе надбыаў.»

Каб быць «у курсе» — трэба чытаць высновы аповеда Мудрова: былі астравы авечыя — сталі аграгарадкі чалавечыя... Час беларусаў прыпыніўся ў вечнасці...

Вершы Віктара Жыбуля неардынарныя, як кажуць па-расейску: «із ряда вон», зрэшт, тым і вылучныя. Аўтар ужо вядомы, ён чалавек адораны і ўніверсальны. Праўда, у дадзеным выпадку вершаў занадта шмат.

«Муза наадварот... І натхняе яна ад адваротнага, Натхняе падступна і жорстка, Прымушаючы звярнуць увагу На тое, што натхненне, Аказваецца, бывае двух відаў: Затхненне і растхненне (ну, па аналогіі з зачараванасцю І расчараванасцю).»

Пажадаем спадару Віктару адухоўленага натхнення дзеля чытацкай зачараванасці.

Нізка вершаў Ірыны Багдановіч — лірыка вандроўнай назіральніцы. Творчая паездка на шведскую выспу Вісбю вылілася ў «образкі» натуралісткі. Дзякаваць Богу, ёсць тут вершы высокага палёту, але, на жаль, сустракаецца і «справаздачная» прыземленасць.

Прачытаю ўпадабаныя радкі: *«У Visby чароўным жыццём, а нібыта я ў Вільня, Дарэчы, падобныя месцы на водарах даўных: Не вулкі, дамы тут, а россып каменных пялінаў — Утульна-святлістых, у ружы пры ганках прыбраных. У людзе тутэйшым — прыгожая стрыманасць продкаў, Сурова-чароўная Балтыкі вольнай пячатка. О, як жа мне дыхаць тут, думаць узнёсла-салодка! О, як жа прыўкрасная неба й зямлі тут апратка!»*

Чамусьці з прамінулага года многія пачалі «бсціць» Паўла Касцюкевіча. А я вельмі задавальненнем прачытаў яго апавяданне «Кава на дарожку» і зразумеў, што ў творчай біяграфіі Паўла здарыўся «часовы аблом» не таму, што ён кепскі пісьменнік (якраз наадварот), а таму, што яму пашчасціла атрымаць матэрыяльна важкую для Беларусі літаратурную прэмію Ежы Гедройца, застаючыся пры гэтым мужам самой Марыікі Мартысевіч... У тутэйшых так бывае...

Вершам Ірыны Хадарэнкі (з папраўкай на жаночую логіку) не зашкодзіла б доля самаіроніі В. Жыбуля. Пры ўсім тым сустракаюцца запамінальныя строфы:

Паміж пункцірамі дажджу, Сярод шматкроп'я жвавых промняў Свой вобраз шыфрам запішу, Каб ты мяне калісьці ўспомніў.

Выдрукаваныя тры апавяданні Ігара Сідарука. Пад Новы Год, для шаснаццацігадовых і старэй, можа такі «літаратурны экстрэм» і нястрашыны... Аўтар з лірычнага пакутніка зноў вярнуўся да былых сваіх тэвэлаўскіх страхылак. Але, прызнаемся, што ёсць прыхільнікі і такой маніякальна-дэпрэсіўнай прозы. На фоне нашай жыццёвай аднастайнасці і гэтая проза была ўспрынята мной без асаблівых алергічных паслэдкаў...

Вершам майго земляка Ігара Канановіча не заўсёды хапае ўраўнаважанасці і гарманічнасці эмоцый і думак. Але там, дзе такі парытэт усё ж быў знойдзены, — праступаюць абрысы нязмушанай паэтычнай выявы:

Хай вабяць зноў магутных зорак галасы — Не даспадобы мне сістэм трывалых межы. Я — астэроід. Я — Сусвету блудны сын. Я ў вечным пошуку. Жыву, а не залежу...

Казкі Марыны Яўсейчык вельмі арыгінальныя, але прыземленасць і народная мудрасць былі б ім не лішнія. Надта ўжо яны «адвязаныя» ад лагічных парасткаў жыцця. Аднак цікава будзе назіраць за далейшым творчым ростам адоранай дваццацігадовай літаратаркі.

У 57 нумары «Дзеяслова» ўжо друкавалася трагедыя Эўрыпіда «Медэя» ў перакладзе Л. Баршчэўскага. У гэтым нумары публікуецца твор гэтага ж антычнага аўтара «Бакханкі» ў перакладзе беларускага музыколага Юльяна Дрэўзіна. І тады пісаў і цяпер паўтару, што да любой славаці спадчыны трэба адносіцца з беражлівай павагай. Але лепш было б, каб абедзве трагедыі былі выданыя асобнай кніжкай, бо літаратурны перыядык ставінец найперш аддаваць свае старонкі для твораў сучасных літаратараў (часопісаў у нас не густа, ды і выходзяць яны не часта). І абсалютна правільна піша ў прадмове да гэтай публікацыі Л. Баршчэўскі: «Хочацца спадзявацца, што апублікаваныя нарэшце праца Юльяна Дрэўзіна, аднаго з першых класікаў беларускага літаратурнага перакладу ХХ стагоддзя, выкліча зацікаўленасць тых, каму неабякавае беларускае слова, а можа, і апынецца на працоўным сталі рэжысёраў сучасных беларускіх тэатраў». Я думаю, з апошняй фразы гэтай цытацыі і трэба было пачынаць.

Запісы Валерыя Гапеева пра армейскую службу ў савецкай войску (другая палова 1980-х) нічым асаблівым не вызначаюцца ад таго, што калісьці я перажыў сам і чуў ад іншых. Але ў Гапеева ўспаміны спецыфічныя сваім адметным стылем, гэта значыць, літаратурна апрацаваныя. А занатоўка пра Назгуль і ўвогуле выцягвае на паўнаватасны мастацкі аповед.

Публікуецца працяг арыгінальных лірычна-філасофскіх мініяцюр вядомага пісьменніка Валерыя Казакова «Абібокі». Да прыкладу, такое, «Прыбітае сучасным беларусам: «Шануйце ноч, бо ўначы жыццё праходзіць міма нас».

Эса «Пазыка ў спадарыні вечнасці» Рыгора Сігніцы — гэта штрыхі да творчага партрэта вядомага сучаснага мастака Уладзіміра Савіча. Гэтым разам мастак малое вобраз свайго таварыша і калегі словам — і атрымліваецца вельмі ўдала, пазнавальна і загадкава...

Шырока заяўлена ў нумары крытыка, што важна для літаратурнага працэсу. Прычым тут вычэрчваюцца своеасаблівыя крыжаванкі. Сяргей Кавалёў разважае пра раманы А. Клінова «Шалом», а Марыя Палякова — пра п'есу «Інтымы дзённік» С. Кавалёва. Леанід Галубовіч піша пра кнігу вершаў польскага паэта Яна Твардоўскага «Разам з табою», а Ірына Шаўлякова — пра зборнік вершаў Л. Галубовіча «З гэтага свету»... У гэтым жа раздзеле Сяргей Вераціла дзеліцца сваімі ўражаннямі ад першай паэтычнай кніжкі С. Сыса «Стрэмка», а жонка С. Сыса, паэтка Галіна Дубянецкая — пра кніжку ўжо вышэй намі згаданай І. Багдановіч «Душа лістападу»... Займальна, скажу я вам, і месцамі крэатыўна (спецыяльна звяртаю ўвагу на гэта спадару Яна Максімока)...

Рубрыка «Дзеяпіс» скіруе ваш досвед у бок новых літаратурных выданняў.

Прыемнага вам дзеяслоўнага чытання ў новым — 2013 — годзе!

▶ ЛІТЭКАЛОГІЯ

**ЭЛЕКТРОННЫЯ КНІГІ:
ЭКАЛАГІЧНАСЦЬ
ПАД ПЫТАННЕМ?!**

Экалагічная рада кнігавыдавецкай прамысловасці ЗША (BIEC) паставіла перад сабой мэту на 20% да 2020 года і на 80% — да 2050-га года зменшыць «вугляродны след» і, як вынік, уплыў на глабальнае пацяпленне друкаванай прамысловасці краіны. Раней кампаніі «Kindle & Nook», лідары вытворчасці букрыдэраў, толькі пачыналі асвойваць рынак, і ўзровень іх продажаў складаў толькі 5% агульнага аб'ёма кніжнай прадукцыі.

сітуацыя яшчэ больш складаная: на чытанне адной кнігі на iPad неабходна выдаткаваць энергію ў 50 разоў больш, чым для электрычнага асвятлення працоўнага месца чытача на аналагічны тэрмін. Экалагічны эфект за адну гадзіну працы планшэта «Apple» супастаўны з выкідам 2,5 г вуглякіслага газу ў атмасферу. Такім чынам, з улікам хуткасці чытання сярэднястатыстычнага амерыканца, заяўляе ўплывовае выданне, вугляродны след ад выкарыстання iPad на працягу года ў 5 разоў перавышае шкоду ад выкарыстання папяровай літаратуры. Калі ж прыняць да ўвагі і неабходнасць змены прылады на больш функцыянальны аналаг кожныя два гады, атрымаецца, што першапачаткова набыццё планшэта на 200–250% менш экалагічна, чым след ад вытворчасці і продажы аналагічнага аб'ёму традыцыйных папяровых кніг.

Вядома ж, букрыдэры, якія працуюць на тэхналогіі электронных чарнілаў і выдаткоўваюць энергію пераважна на абнаўленне старонак, спажываюць мінімум электрычнасці, у меншай ступені састарваюцца і даўжэй трымаюць зарад акумулятара. Аднак сучасны карыстальнік, задумваючыся пра набыццё гаджэта, шукае хутчэй не «бібліятэку ў кішэні», а шматфункцыянальную прыладу, якая дазволіла б і музыку паслухаць, і ў нескладаную гульню згуляць, і ў інтэрнэце «пасядзець». Таму ўсё больш пакупнікоў аддаюць перавагу не чорна-белым букрыдэрам, а планшэтам, якія, па сутнасці, з'яўляюцца міні-цюрнымі кампутарамі і наносяць навакольнаму асяроддзю большую шкоду, звязаную, у першую чаргу, з вытворчасцю і наступнай утылізацыяй. А існуюць яшчэ і выдаткі энергіі на падтрымку дата-цэнтраў, зарадку і перыядычную замену акумулятараў, пакаванне і дастаўку гаджэта, немагчымасць падзяліцца ім з сябрамі і роднымі: сёння рыдар — прылада персанальная ў адрозненне ад папяровых кніг, якімі звычайна абменьваюцца са знаёмымі ці шляхам буккросінга.

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў www.novostiliteratury.ru, Молдова-пресс, Вести, Lenta.ru і New York Times.

▶ ЛІТКАЛЕЙДАСКОП

ПОМНІК ГУГУЦЭ Ў КІШЫНЁВЕ

У малдаўскай сталіцы будзе ўсталяваны помнік Гугуцэ — знакамітаму персанажу казак Спірыдона Вангелі. Таксама імем Гугуцэ будзе названы парк, які ўлады плануюць разбіць у Кішыніёве ў першым квартале новага года. Гэта прадгледжвае распрацаваны міністэрствам культуры план Года Спірыдона Вангелі.

Рашэннем парламента Малдовы 2013 год абвешчаны годам Спірыдона Вангелі ў сувязі з 80-

юбілеем пісьменніка і з улікам «адмысловага значэння яго літаратурнай творчасці і значнага ўнёску ў развіццё нацыянальнай і сусветнай літаратуры». Кнігі Спірыдона Вангелі перакладзены на сорак моў свету, выданы ў ЗША, Нямеччыне, Японіі, Расіі, Вугоршчыне, Фінляндыі, Кітаі, Балгарыі, Італіі, у краінах Балтыі і СНД і інш. Агульны наклад кніг — больш 8 мільёнаў асобнікаў. Адмысловую папулярнасць малдаўскі пісьменнік заваяваў дзякуючы сваім гісторыям пра Гугуцэ.

Месца будучага парка мінікультуры пакуль не ўдакладніла.

У плане мерапрыемстваў таксама выданне кніг Спірыдона Вангелі, пастаноўка спектакляў па яго творах, адкрыццё лагера для таленавітых дзяцей імя Спірыдона Вангелі, правядзенне міжнароднага тэатральнага фестываля «Пад шапкай Гугуцэ», міжнароднага кніжнага салона і міжнароднай канферэнцыі «Сучасная філалогія: дасягненні і перспектывы ў еўрапейскім кантэксце: Спірыдон Вангелі — універсальны дзіцячы пісьменнік». Акрамя таго, мінікультуры прапануе адчаканіць памятную манету і аддрукаваць маркі, прысвечаныя знакамітаму малдаўскаму дзіцячаму аўтару.

**«ШЧАСЦЕ І СТРАТЫ»
ЯЎГЕНІЯ ЕЎТУШЭНКІ**

Яўген Еўтушэнка прэзентаваў у Маскве новы зборнік вершаў «Счастья и утраты», у які ўвайшлі творы апошніх гадоў. Творчы вечар адбыўся ў Вялікай аўдыторыі Політэхнічнага музея.

Зала сустракала паэта стоячы і гучнымі апладысмантамі. Галоўнай падзеяй стала чытанне паэмы «Дора Франко», якая ўпершыню прагучала на расійскай мове. Раней паэт чытаў яе па-ангельску і па-італьянску. «Любоўна-прыгодніцкая паэма», як характарызуе яе аўтар у прадмове кнігі, — даўняя гісторыя кахання аўтара.

«У мяне заўсёды была вельмі спавядальная пазіцыя. Я ўступіў у такі перыяд доўгай споведзі. Вось адна з іх у мяне і склалася пасля некалькіх сур'ёзных аперацый. Я ўспомніў, што пра гэта абавязкова трэба напісаць. Паэма называецца сапраўдным імем яе герані, гэта 68-ы год, Калумбія...», — распавёў Яўген Еўтушэнка.

Паэму аўтар чытаў каля гадзіны. Падзякаваўшы глядачам, ён пад песню «Санта Лючыя» прадэкламаваў верш, прысвечаны рыбалцы, на якой яму давалося

застрэліць рыбу. Затым, папрасіўшы дапамогі залы, Еўтушэнка працягнуў вершам «Балада пра пятага бітла», прысвечаным легендарнай групе «The Beatles». Яго радкі перамяжоўваліся прыпевам «We all live in a yellow submarine», які паэт паўтараў разам з залай.

У другім аддзяленні творчага вечара на сцэну падняліся сябры паэта: Венямін Смехаў, акцёр Тэатра на Таганцы, Леанід Рашаль, Сяргей Нікіцін (які выканаў некалькі песень на вершы Еўтушэнка) і іншыя.

**КУПРЫНА
ЗАМЕНЯЦЬ
ПЯЛЕВІНЫМ**

У асобных школах Расіі ў 2013/2014 навучальным годзе ў парадку эксперымента будзе апрабавана новая праграма па літаратуры, распрацаваная Расійскай акадэміяй адукацыі.

Са зместа метадычкі, якую ўжо можна набыць у маскоўскіх кнігарнях, вынікае, што спіс абавязковых да вывучэння аўтараў будзе грунтоўна адрэдагаваны. У прыватнасці, колькасць савецкіх і сучасных пісьменнікаў (накшталт Пялёвіна і Уліцкай) узрасце ў чатыры разы, прычым за кошт «скарочаных» з праграмы класікаў: Мікалая Ляскова, Аляксея Талстога, Аляксандра Купрына, Мікалая Рубцова, Віктара Астаф'ева і Аляксандра Вампілава.

Вядома, што «ўсерасійскі маштаб» чарговая «напасть» прыме толькі ў 2020-м годзе.

Аднак да сучасных беларускіх школьных літпраграм, з якіх цягам мінулых гадоў актыўна «скарачалі» незалежных пісьменнікаў ды іх творы (які і наогул гадзіны выкладання прадмета), нашым усходнім «саюзнікам» яшчэ далёка...

▶ ПРЭМІІ

РУСКІ БУКЕР

Вызначаны пераможца літаратурнай прэміі «Рускі Букер» за 2012 год. Ім стаў аўтар кнігі «Крестьянин и тинейджер» Андрэй Дзмітрыёў.

Раман «Крестьянин и тинейджер» выйшаў сёлета ў маскоўскім выдавецтве «Время». Раней, у кастрычніку 2012 года, твор атрымаў прэмію «Ясная Паляна» ў намінацыі «Детство, отрочество, юность». Акрамя таго, у траўні раман патрапіў у шорт-ліст прэміі «Вялікая кніга».

Апроч пераможцы ў шорт-ліст «Рускага Букера» сёлета ўвайшлі 5 твораў: «Дневник смерти. Хаджа» Марыны Ахмедавай, «Арбайт, или Широкое полотно» Яўгенія Папова, «Лёгкая голова» Вольгі Слаўнікавай, «Женщины Лазаря» Марыны Сцяпновай і «Немцы» Аляксандра Церахава.

Журы прэміі ў гэтым годзе склалі: генеральны дырэктар фонда «Пушкінская бібліятэка» Марыя Ведзяняпіна, паэт Уладзімір Салімон, прэзіят, рэжысёр і сцэна-

рыст Павел Санаеў, пісьменнік і крытык Раман Сенчын. Старшынём абраны пісьменнік Самуіл Лур'е.

«Рускі Букер» уручаецца з 1992 года. Сёлета лаўрэат атрымае 1,5 млн расійскіх рублёў, а фіналісты — па 150 тысяч.

ПРЭМІІ «НОВОГО МИРА»

Часопіс «Новый мир» падвёў вынікі літаратурнага 2012 года.

Рэдакцыя прысудзіла традыцыйнае прэмію. Лаўрэатамі 2012-га сталі: Дзмітрый Данилаў — за раманы «Апісанне горада» і «Гарызантальнае становішча», Канстанцін Краўцоў — за падборку з цыкла «На доўгіх хвалях», Таццяна Каханова — за цыкл артыкулаў «Украінскі вектар», а таксама Аляксандр Секацкі — за артыкул «Ізраільскія нататкі».

Былі названы і пераможцы прэміі «Anthologia», якую часопіс прысуджае з 2004 года. Лепшымі названыя Уладзімір Гандэльсман, Святлана Кекава, Рыгор Кружкоў і Марыя Сцяпанавы.